

Remont Bazyliki Mariackiej w latach 2016-2020

Raport z prac

Remont Bazyliki Mariackiej w latach 2016-2020

Raport sporządziła: Agnieszka Kołodziejczyk

Spis treści

Słowo wstępne	4
Prace konserwatorsko-restauratorskie Grupy św. Jerzego	6
Renowacja elewacji korpusu bazyliki oraz prace konserwatorsko-renowacyjne okien	14
Wymiana pokrycia dachu wraz z remontem więźby dachowej	28
Konserwacja Ołtarza Głównego oraz przebudowa prezbiterium	40
Rekonstrukcja sklepienia	54
Prace konserwatorskie Grupy Ukrzyżowania z belki tęczowej	64
Adaptacja dawnej kotłowni na salę multimedialną	74
Prace konserwatorskie przy figurze Chrystusa Salvatora Mundi	80
Prace konserwatorskie zegara astronomicznego	86
Prace konserwatorskie i restauratorskie przy prospekcie organowym	98
Prace konserwatorskie przy kopii obrazu „Sąd Ostateczny” Hansa Memlinga	108
Prace konserwatorsko-renowacyjne witraża z kaplicy św. Erazma	114
Baptysterium	120
Zakrystia	122
Kaplica Miłosierdzia	123
Powrót gotyckiego ołtarza do kościoła Mariackiego	124

Bogu na chwałę, ludziom na pożytek, sercu na pokrzepienie

Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Gdańsku to największa ceglana świątynia Europy. Budowano ją przez 159 lat. Od 1502 roku, kiedy to ukończono jej budowę, stała się ona chlubą grodu nad Motławą. Nadano jej tytuł - Korony Miasta. Zarówno jej monumentalna architektura, jak i jej przepiękne gotyckie wyposażenie sprawiają, że zajmuje ona wysoką pozycję na liście bezcennych zabytków.

Świątynia ta w czasie II Wojny Światowej bardzo ucierpiała. Spalony dach, zawalone sklepienia, zburzone mury, wypalona wieża, zdemolowane wnętrza, zniszczone okna, spalone bramy to widok, który pozostał po tej wspaniałej budowli po działaniach wojennych. Staraniem proboszczów kościoła Mariackiego udało się podnieść ten kościół z gruzów i przywrócić do kultu religijnego. Należy tu wspomnieć pełne poświęcenia działania ks. prałata Józefa Zator-Przytockiego i ks. infułata Stanisława Bogdanowicza. Niedokończona odbudowa, spowodowana brakiem odpowiednich środków oraz upływający czas, sprawiły, że ta wspaniała świątynia coraz bardziej potrzebowała kapitalnego remontu. Przeciekający w bardzo wielu miejscach dach oraz zły stan jego konstrukcji, spadające elementy elewacji, stanowiące zagrożenie dla przechodniów, niebezpieczne pęknięcia ścian szczytowych to tylko niektóre powody, dla których należało niezwłocznie podjąć działania ratujące tę świątynię.

W latach 2016-2020 bazylika Mariacka w Gdańsku przeszła największy remont od czasów powojennej odbudowy. Przeprowadzono następujące prace remontowo-konserwatorskie: kapitalny remont dachu (wymiana konstrukcji i pokrycia), rekonstrukcja sygnaturki, renowacja elewacji korpusu bazyliki, odbudowa szczytów południowej elewacji transeptu, remont wewnętrznej strony szczytów, prace konserwatorsko-renowacyjne okien, przebudowa prezbiterium, odbudowa gotyckiego sklepienia w wieży, wymiana instalacji elektrycznych i teletechnicznych, adaptacja dawnej kotłowni na salę multimedialną, remont i wyposażenie zakrystii, remont kaplicy św. Rajnolda, rekonstrukcja drzwi wewnętrznych i wiatrołapów, konserwacja ołtarza głównego (przywrócenie pierwotnego wyglądu, odtworzenie predelli), konserwacja i restauracja prospektu organowego, dokończenie konserwacji i rekonstrukcji Zegara Astronomicznego, konserwacja Grupy Ukrzyżowania, konserwacja figury Chrystusa Salvator Mundi, konserwacja kopii obrazu „Sąd Ostateczny” H. Memlinga, konserwacja Grupy św. Jerzego, konserwacja najstarszego, pochodzącego z XVIII w. witraża z kaplicy św. Erazma - to najbardziej spektakularne prace, choć nie wszystkie, które zostały wykonane w ostatnich 5 latach.

W niniejszym opracowaniu pragniemy w syntetycznej formie pokazać zarówno podjęte działania jak i osoby, dzięki którym udało się zrealizować prace konserwatorskie. Prezentujemy część z wymienionych zadań oraz fotografie przed pracami, w trakcie robót, jak i te pokazujące efekt końcowy. Opracowanie to ma stanowić nie tylko potwierdzenie wykonanej pracy, ale również ma być pokłonem względem osób, które to wykonywały i dzięki którym było to możliwe.

Wielki remont kościoła Mariackiego został przeprowadzony przy współpracy wielu osób i instytucji. Wszystkim pragnę bardzo gorąco podziękować. Szczególne wyrazy podziękowania kieruję do władz Miasta Gdańska oraz Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Dziękuję panu ministrowi Jarosławowi Sellinowi, śp. panu prezydentowi Pawłowi Adamowiczowi, pani prezydent Aleksandrze Dulciewicz i radnym Miasta Gdańska. Bóg zapłać wszystkim donatorom, którzy przyłączyli się do ratowania kościoła Mariackiego w ramach akcji prowadzonej przez Towarzystwo Przyjaciół Bazyliki „Pokolenia dla Bazyliki” fundując gwiazdę - cegiełkę.

Wyrazy wdzięczności kieruję do członków Rady Naukowo-Konserwatorskiej działającej przy Bazylice Mariackiej. Dziękuję panu prof. dr hab. inż. arch. Aleksandrowi Piwkowi, pani dr hab. Elżbiecie Pileckiej, prof. UMK, panu dr hab. Andrzejowi Woźnińskiemu, prof. UG, panu dr hab. Piotrowi Niemcewiczowi, prof. UMK, mgr inż. arch. Tomaszowi Błyskoszowi, mgr inż. arch. Grzegorzowi Sulikowskiemu, mgr inż. arch. Tomaszowi Celewiczowi.

Dziękuję autorom projektów budowlanych i programów prac konserwatorskich: panu inż. Marianowi Adamkowi, panu inż. Andrzejowi Bela, panu mgr Maciejowi Szczepkowskiemu, pani mgr Aleksandrze Sobczyk, panu mgr inż. Waldemarowi Barskiemu, pani dr Annie Kriegseisen, panu mgr inż. arch. Adamowi Iwanaszce, panu mgr inż. arch. Tomaszowi Celewiczowi, panu mgr inż. Januszowi Wittmann, panu Krzysztofowi Paluchowi, Grupie Projektowo-Inwestycyjnej BASS pod kierunkiem pana mgr inż. arch. Jacka Szymczaka oraz osobom nadzorującym właściwą realizację prac: panu mgr inż. arch. Tomaszowi Celewiczowi, panu mgr Maciejowi Gatzowi, śp. pani inż. Alinie Krzezińskiej-Kin, panu mgr inż. Andrzejowi Zajązkowskiemu oraz Krzysztofowi Paluchowi. Dziękuję również za współpracę panu Dariuszowi Chmielewskiemu, pani Agnieszce Kowalskiej i panu Januszowi Tarnackiemu oraz ich współpracownikom z Wojewódzkiego i Miejskiego Urzędu Ochrony Zabytków.

Bardzo dziękuję wszystkim wykonawcom prac, a zwłaszcza panu Marianowi Ranachowskiemu, mistrzowi stolarstwa, którego kunszt widać w wielu miejscach kościoła Mariackiego.

Wyrazy szczególnego podziękowania kieruję do moich najbliższych współpracowników: Agnieszki Kołodziejczyk, Lucyny Maternickiej, Jarosława Górzyńskiego oraz świeckich i duchownych współpracowników z parafii.

Przychodząc w grudniu 2015 roku do parafii mariackiej z zadaniem ratowania bazyliki spotkałem się z bardzo przyjaznym nastawieniem wielu osób i instytucji. Wszystkim składam staropolskie Bóg zapłać za to, co było i proszę o pomoc w budowaniu jeszcze większego porozumienia w rozwiązywaniu kolejnych trudnych zagadnień związanych z ratowaniem tego najważniejszego kościoła w Gdańsku.

*Ks. Prałat Ireneusz Bradtke
Proboszcz Bazyliki Mariackiej*

Prace konserwatorsko – restauratorskie Grupy św. Jerzego

Grupę tworzą: św. Jerzy siedzący na koniu, księżniczka i smok. Scena ukazuje moment, w którym św. Jerzy w obronie księżniczki przebija smoka włócznią. Są to rzeźby pełnoplastyczne wykonane w drewnie lipowym i polichromowane. Dzieło powstało po 1410 roku, na co wskazuje zbroja płytowa, w której ukazany jest św. Jerzy, prawdopodobnie w latach 1420-1430. Autorem był artysta lokalny, wzorujący się na grupie ze Starej Kościelnicy. Ufundowało je bractwo św. Jerzego, do swojej kaplicy w kościele mariackim. Kult tego świętego rozpowszechnili na terenie Pomorza Krzyżacy oraz Złota Legenda.

W chwili przystąpienia do prac konserwatorskich stan zachowania rzeźb był zły. Podłoże było już spróchniałe, a przemalowana warstwa malarska straciła przyczepność. Występowały również rozległe ubytki polichromii. Niektóre fragmenty rzeźb zostały zrekonstruowane podczas wcześniejszych prac konserwatorskich. Te rekonstrukcje odróżniały się od partii oryginalnych. Konieczne było wykonanie na nowo tych elementów. Na podstawie archiwalnych fotografii wyrzeźbiono uszy ko-

nia, górną część hełmu, ręce i lewą nogę św. Jerzego, włócznię, rząd koński, głowę i ręce księżniczki, głowę, skrzydło i część ogona smoka. W 2015 roku w składnicy Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Gdańsku odnaleziono skrzydło smoka oraz dwie skały będące podstawami księżniczki i smoka (jedna z nich była wtórna, wykonana prawdopodobnie w XIX w.), które również należało poddać zabiegom konserwatorskim i scalić z całością.

Prace przy Grupie były podzielone na dwa etapy. Zrealizowała je w latach 2015-2016 konserwator dzieł sztuki dr Ewa Lisiak. Ze względu na zły stan drewna, najpierw wzmocniono podłoże obiektów. Następnie oczyszczono powierzchnię rzeźb na zmianę z miejscową konsolidacją powierzchni. Usunięto retusze i przemalowania wykonane podczas poprzedniej konserwacji oraz uzupełniono ubytki. Odcięto od oryginału wykonane w przeszłości rekonstrukcje, pozostawiając przy tym wtórne kołki, w które wmontowano nowe części.

Te następnie scalono kolorystycznie z oryginalnymi. Poza wtórną skałą, którą zastąpiono nową, elementy odnalezione w składnicy poddano pracom konserwatorskim i umieszczono w pierwotnym miejscu. W ramach prac zrekonstruowano także podstawę Grupy. Wykonano ją z drewna dębowego i lipowego (ornament). Pola są ozdobione herbami miasta Gdańska i św. Jerzego. W środkowej partii znajdowała się scena, w której Jerzy dobija smoka mieczem, rekonstrukcja tego obrazu będzie możliwa w przyszłości, po

przeprowadzeniu badań i konserwacji malowidła ściennego, na którego tle eksponowane są rzeźby Grupy św. Jerzego, a które powstało w tym samym warsztacie, jako integralna część Grupy.

Prace zostały zrealizowane z dotacji Gminy Miasta Gdańska oraz ze środków własnych parafii.

Renowacja elewacji korpusu bazyliki oraz prace konserwatorsko- renowacyjne okien

Rewitalizacja elewacji

Przeprowadzenie prac konserwatorskich elewacji było drugim, zaraz po remoncie dachu, najważniejszym zadaniem do przeprowadzenia. Stan zachowania murów zagrażał życiu i zdrowiu przechodniów. Struktura murów była silnie uszkodzona, szczególnie w wyższych partiach oraz przyziemiu. Cegła była już osłabiona i osypywała się. Występowały liczne ubytki, rozwarstwienia struktury muru, a także pionowe pęknięcia. Zniszczenia spowodowała woda opadowa oraz gruntowa. Stałe zawilgocenie doprowadziło do rozwoju grzybów, pleśni i glonów. Jedną

z przyczyn zawilgocenia były m.in. nieszczelności w koszu odwadniającym dach na styku z krenelażem. Woda zalegająca w strukturze cegieł nie odparowywała prawidłowo, co powodowało destrukcję budulca. Osłabienie cegieł było również spowodowane oddziaływaniem zanieczyszczeń pochodzących z środowiska zewnętrznego oraz gazów atmosferycznych. Na ścianach można było zaobserwować również przebarwienia powierzchni spowodowane przemurzeniami wykonanymi w przeszłości oraz silne zabrudzenia. Uszkodzony był także kamienny detal architektoniczny. Widoczne były na nim tak, jak na powierzchniach ceglanych spękania,

*Stan zachowania
murów zagrażał
życiu
i zdrowiu
przechodniów.*

rozwarstwienia oraz ubytki. Ponadto, powierzchnie były także zabrudzone i pokryte zbitymi nawarstwieniami. Usunięcia z elewacji wymagały zniszczone i zbędne elementy metalowe takie jak haki, dyble, kotwy, instalacje odgromowe i elektryczne. Konieczna była również wymiana lub naprawa skorodowanych rzygaczy, koszy i rur spustowych, które już nie spełniały swojej roli.

Elewacje bazyliki Mariackiej są masywne i gładkie, zdominowane przez 41 ogromnych okien. Ściany wieńczą szczyty ozdobione wieżyczkami i różnymi detalami architektonicznymi. Kościół został wmurowany z czerwonej cegły ceramicznej na zaprawie wapiennej. Do budowy wykorzystano także kamień – piaskowiec, z którego opracowano portale i wykonano cokoły, cokoliki, kapitele, gzymsy międzykondygnacyjne oraz zwieńczenia szkarp. Kamienne jest także zwieńczenie wieży zachodniej oraz elementy rzeźbiarskie. Maswerki otworów okiennych zostały wykonane ze sztucznego kamienia i żeliwa.

W okresie od marca 2017 roku do września 2018 roku przeprowadzono kompleksowe prace konserwatorskie obejmujące powierzchnie ceglane, detale architektoniczne, partie kamienne i tynkowane. Powierzchnie ścian zostały oczyszczone mechanicznie z luźnych nawarstwień brudu i kurzu, usunięto wtórne i punktowe przemurowania oraz ahistoryczne nawarstwienia, w tym spoinę i cementowe uzupełnienia w cegle. Przeprowadzono dezynfekcję całej powierzchni, którą następnie oczyszczono metodą piaskowania. Pęknięcia muru naprawiono poprzez przeszycie prętami ze stali nierdzewnej oraz zastosowanie specjalistycznych mas wypełniających. Niektóre fragmenty zostały przemurowane z wykorzystaniem zrekonstruowanej ceramicznej cegły gotyckiej zachowując przy tym właściwy watek muru. Mniejsze ubytki cegły oraz ubytki spoiny uzupełniono odpowiednio dobranymi zaprawami mineralnymi. Do spoinowania wykorzystano zaprawę wapienną z dodatkiem wapna hydraulicznego, co powoduje, że sole będą gromadzić się we wnętrzu zaprawy, a nie w cegle.

Lico muru zostało także scalone kolorystycznie. Przeprowadzono hydrofobizację górnych fragmentów elewacji – krenelaży, wieżyczek i szczytów, co miało na celu zabezpieczenie powierzchni przed czynnikami niszczącymi. Wykonano konserwację glazury cegieł szkliwionych, szlamowanie dawniej otynkowanych fragmentów gzymsów, skosów szczytów oraz fragmentów wieńczących krenelaż i szczyty. Przeprowadzono konserwację i rekonstrukcję brakujących „żabek” zlokalizowanych na skosach szczytów, wimperg oraz rekonstrukcję kapturków wieńczących wieżyczki. Poza tym konserwacji poddano metalowe płyty inskrypcyjne oraz metaloplastykę wieńczącą elewacje, czyli krzyże, chorągiewki, gwiazdki i kratki. Konieczna była też rekonstrukcja części z wymienionych wyżej elementów. Zabiegom konserwatorskim w tym częściowej rekonstrukcji poddano również kamienny cokół, który był już silnie zdegradowany. Ślady związane z historią zabytku m.in. otwory maculcowe, w których zachowały się pozostałości belek po rusztowaniach z czasów budowy kościoła oraz miejsca po postrzałach z czasów II woj-

ny światowej zostały zachowane i odpowiednio zabezpieczone. Otwory okienne, otwory maculcowe, maswerki oraz inne wymagające tego powierzchnie zabezpieczono specjalnymi siatkami przeciw ptakom. Powierzchnie tynkowane takie jak blendy w krenelażu, ościeża okienne, opaski wieńczące wieżyczki, wewnętrzne ściany krenelaża oczyszczono. Usunięto również wtórne przemurowania i zaprawy betonowe, zrekonstruowano wyprawę tynkarską przywracając pierwotną kolorystykę. Pracami konserwatorskimi zostały także objęte wszystkie portale wraz z stolarką. W trakcie prac wykonano badania, czyli pobrano próbki polichromii, które wykazały obecność kilku warstw potwierdzających pierwotne opracowanie malarskie portali. Niestety niewielka ilość zachowanych fragmentów nie pozwoliła na ustalenie pełnej kolorystyki, na której podstawie można byłoby odtworzyć dekorację. Odkryto również fragmenty dekoracji maswerkowej zdobiącej fryz na elewacji zakrystii. Pozostałości zachowały się w części północnej. Były w złym stanie, odspojone i zdeintegrowane.

Całość była pokryta mleczkiem cementowym i częściowo wtórnym tynkiem. Fragmenty oryginalne zabezpieczono, usunięto wtórne tynki, powierzchnie zdezynfekowano, podklejono oryginalne pozostałości, zamurowano zbędne otwory wentylacyjne. Następnie wyczyszczono i wzmocniono powierzchnię fryzu, uzupełniono brakujący tynk, oczyszczono malowidło, wykonano konsolidację i zrekonstruowano pełen pas.

Konserwacją objęto również zegar słoneczny pochodzący z 1533 r. Powierzchnia była silnie zabrudzona, występowały odspojenia i ubytki tynku oraz polichromii, a złączenia były przetarte. Powierzchnię wzmocniono, oczyszczono, uzupełniono ubytki, wykonano retusze i konserwację złoceń oraz przeprowadzono przegląd istniejących miedzianych obróbek blacharskich. XVI wieczny zegar odzyskał dawny blask. W trakcie prac odkryto również pierwotną lokalizację zegara. Ustaleń w tym zakresie dokonali prof. dr hab. inż. arch. Aleksander Piwek i mgr inż. arch. Tomasz Jażdżewski. Relikty tynków również zostały poddane konserwacji i w efekcie uczynione na płaszczyźnie elewacji.

Podczas prac zdecydowano jeszcze o odtworzeniu szczytów (środkowego i lewego) południowego ramienia transeptu, które nie zostały zrekonstruowane w okresie odbudowy po II wojnie światowej. Szczyt ten był pozbawiony elementów dekoracyjnych – pilastrów, gzymsów, daszków, zwieńczeń szczytów, parapetów i wieżyczek. Nie zgadzał się również kąt nachylenia skośów szczytów. W efekcie prac odtworzono kształt szczytów oraz przedwojenny detal architektoniczny.

Wykonawcą powyższych prac była firma Maria Potz Mosaicon Sp. z o.o. z Łodzi.

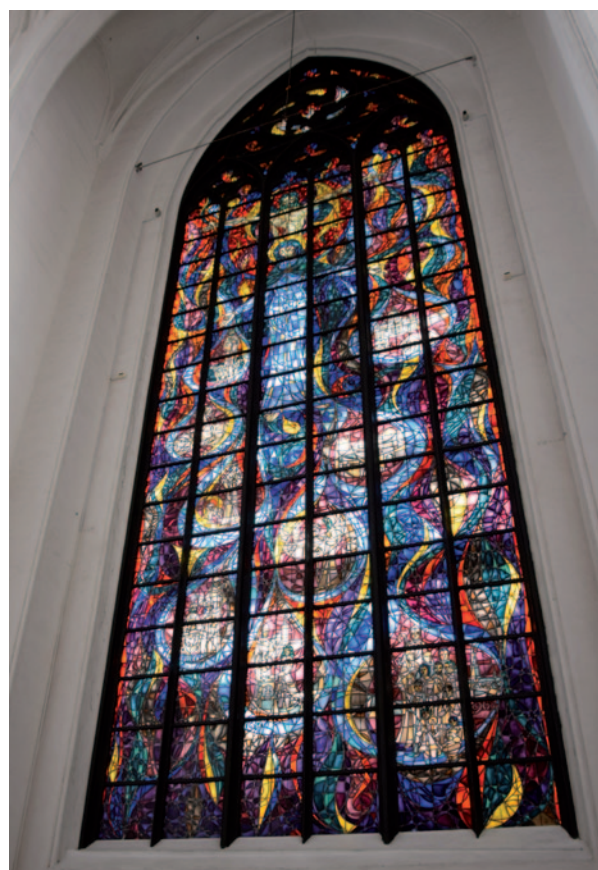
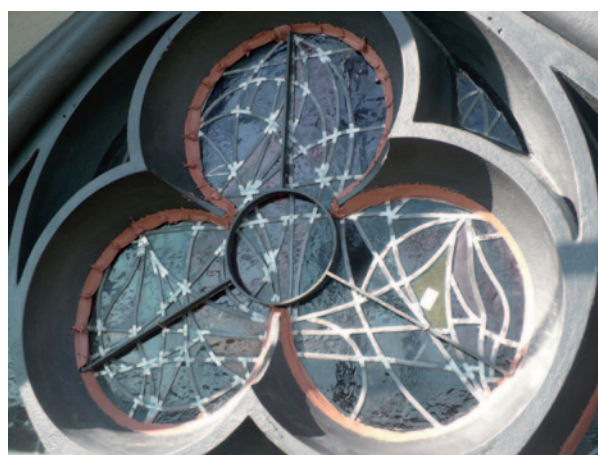
Prace zostały zrealizowane ze środków Europejskiego Funduszu Regionalnego w ramach projektu „Rewitalizacja i ochrona dziedzictwa kulturowego zespołu Bazyliki Mariackiej w Gdańsku nr POIS.08.01.00-00-1063/16”, środków Gminy Miasta Gdańska oraz środków własnych parafii.

Prace konserwatorsko – renowacyjne okien.

W ostatnich latach zakończono również prace konserwatorsko – renowacyjne okien Bazyliki. W 2016 roku przeprowadzono prace przy trzech oknach znajdujących się w elewacji zachodniej wieży (nad wejściem głównym do kościoła) i południowej (w kaplicy

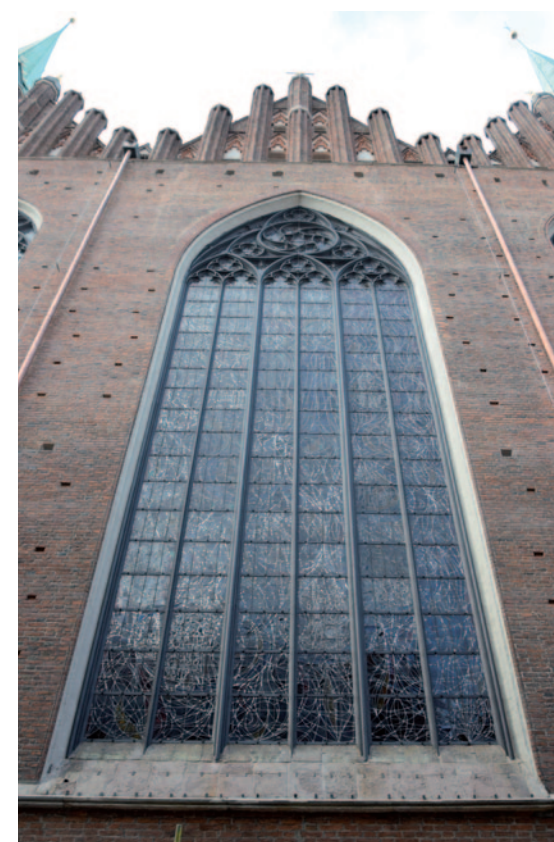
Wszystkich Świętych). Rok później wykonano konserwację największego okna znajdującego się w elewacji wschodniej prezbiterium. Konserwacji poddano również witraż z lat 80. Wspomniane prace przeprowadziła firma PM Witraż. Oba zadania dofinansowało Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu Ochrona Zabytków.

W ramach projektu „*Rewitalizacja i ochrona dziedzictwa kulturowego zespołu Bazyliki Mariackiej w Gdańsku*” planowano wykonać konserwację 9 okien (7 znajdujących się w elewacji południowej oraz 2 w elewacji północnej), jednak w trakcie prac stwierdzono pogarszający się stan pozostałych okien. W związku z tym podjęto decyzję o rozszerzeniu zakresu prac i poddaniu ich konserwacji.

W 2019 r. firma Pracownia Artystyczna Buryńscy przeprowadziła prace konserwatorsko-renowacyjne dwóch ostatnich okien znajdujących się w elewacji północnej wieży bazyliki, tym samym kończąc wieloletni remont okien. Prace te zostały zrealizowane z dotacji Gminy Miasta Gdańska oraz ze środków własnych parafii.

Stan witraży był zły. Siatka ołowiana była uszkodzona, profile ołowiane i połączenia lutowane spękały, a samo szkło witrażowe często uszkodzone. Okna były zabrudzone i nieszczelne, przez co opady atmosferyczne przedostawały

się do wnętrza kościoła. W rezultacie wykonano konserwację istniejących witraży lub przeprowadzono całkowitą wymianę przeszklenia witrażowego. Przeprowadzono również konserwację ślusarki witrażowej oraz prace naprawcze w obrębie konstrukcji okien.

Wymiana pokrycia dachu wraz z remontem więźby dachowej

Dach kościoła Mariackiego został oparty na planie krzyża, położony osią podłużną w kierunku wschód-zachód. W przeszłości więźba dachowa kościoła była wykonana z drewna. W czasie II wojny światowej konstrukcja ta spłonęła. Zachował się tylko jeden hełm wieżyczki południowo-wschodniego narożnika prezbiterium oraz pulpitowe dachy kaplic znajdujących się przy wieży kościoła.

Prace mające na celu odbudowanie kościoła rozpoczęły się jesienią 1945 roku. Najważniejszym elementem było ponowne zadaszenie obiektu, co miało uchronić wnętrze kościoła, a w szczególności sklepienia, przed dalszym niszczeniem. Ze względu na deficyt drewna, szybszy czas realizacji, a także uwzględniając

ryzyko ponownego pożaru, postanowiono wykonać stalowe więzary oraz betonowe poszycie w postaci żelbetowych dyli, na których ułożono dachówkę esówkę. Prace budowlane zakończono w 1950 r. Od czasu zakończenia tych prac, nie przeprowadzono żadnego poważnego remontu. W 2015 roku naukowcy z Politechniki Gdańskiej przeprowadzili analizę ceramicznego pokrycia i stalowej konstrukcji dachu, która wykazała jej zły stan oraz niezgodność z obowiązującymi normami dotyczącymi obciążenia wiatrem i śniegiem. Po prawie 70 latach ceramiczne pokrycie oraz opierzenia blacharskie uległy daleko posuniętej destrukcji. Ich wymiana stała się więc niezbędna. Ze względu na brak szczelności przenikająca do wnętrza woda wpływała na

*po remoncie
ciężar dachu uległ
zmniejszeniu o ok.*

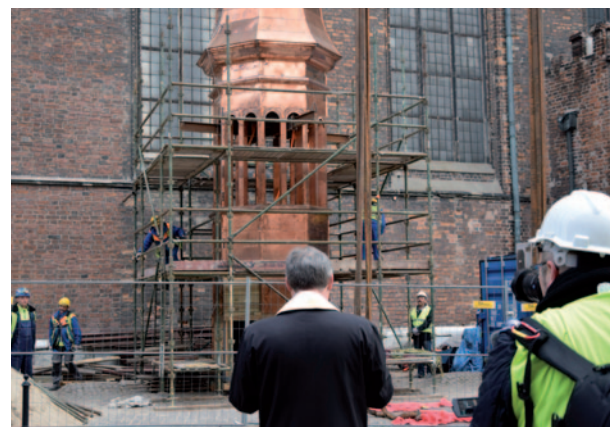
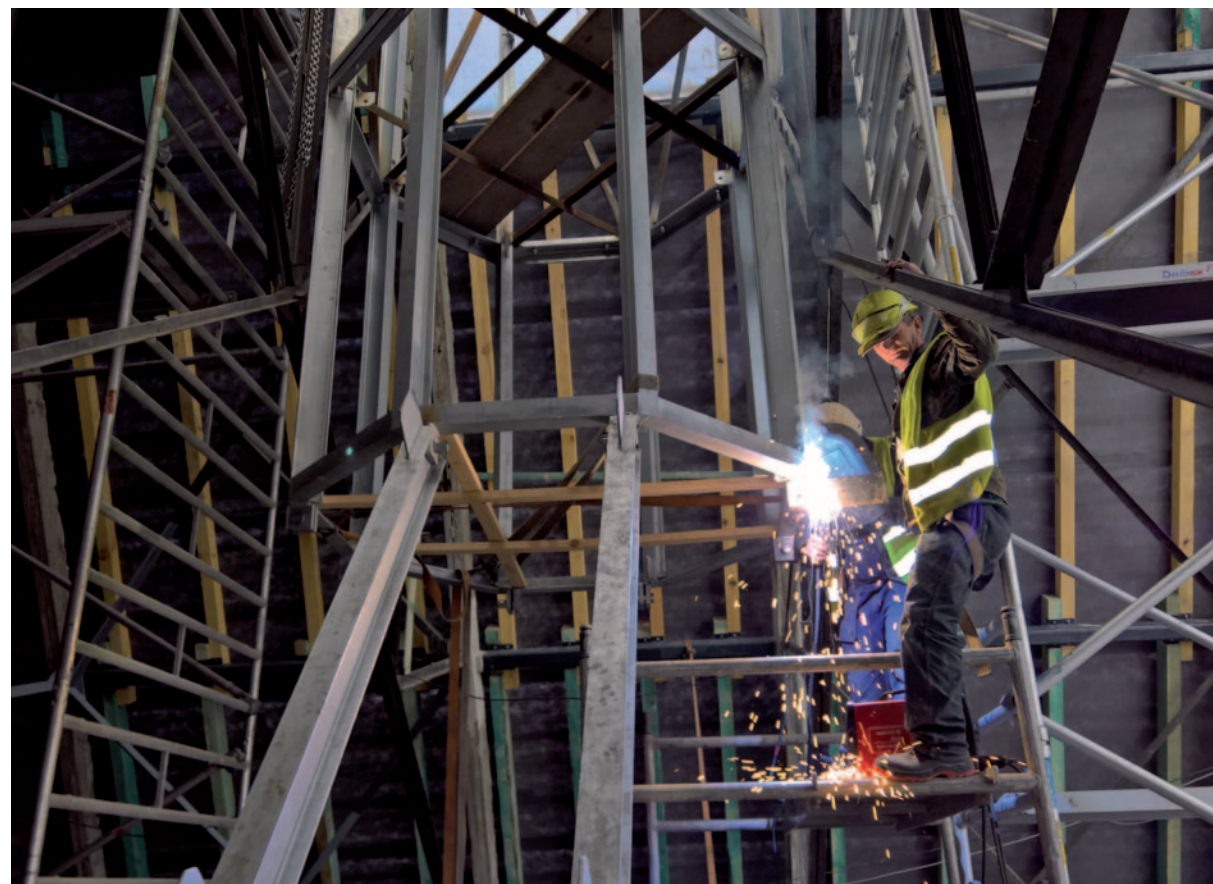
600 ton

destrukcję żelbetowych dyli i stalowych wiązarów. Wiele elementów konstrukcji wsporczej nosiło ślady daleko posuniętej korozji. Stan techniczny konstrukcji nośnej i kratowych wiązarów był przedawaryjny. Po wykonaniu analizy uznano, że należy wzmocnić ponad 50% stalowych elementów wszystkich wiązarów, oraz poprawić lub wykonać nowe obetonowanie ich zewnętrznej części. Konieczne było odciążenie istniejącej konstrukcji dachu. W rezultacie poprzez rozbiórkę usunięto żelbetowe dyle prefabrykowane, które stanowiły poszycie połaci i konstrukcję wsporczą jako łączenie pod dachówki. Wykorzystano jedynie fragmenty w sąsiedztwie murowanych ścian szczytowych każdej nawy oraz dolne partie każdej połaci, gdzie znajdował się kosz spływowy wody opadowej. Konstrukcję wsporczą zastąpiono drewnianymi krokwiemi, które oparto na stalowych płatwiach osadzonych na wiązarach. Za usztywnienie konstrukcji dachu odpowiadają stężenia połaciowe spinające pasy górne w co drugim polu oraz stalowe płatwie. Całkowicie usunięto istniejącą dachówkę esówkę, którą zastąpiono dachówką ceramiczną typu klasztornego E28. Dzięki wprowadzonym zmianom połacie dachowe uniosły się o ok. 14 cm, co spo-

wodowało zbliżenie ich do pierwotnej geometrii, ponieważ oryginalny dach był wyższy od wybudowanego w 1950 roku. Poza remontem więźby dachowej i poszycia wykonano także nową instalację odgromową, oświetlenie przestrzeni strychowej, instalację grzewczą koszy i rur spustowych wraz z tablicami sterującymi. Ponadto, przeprowadzono renowację sygnaturki na skrzyżowaniu nawy głównej i dużego transeptu przywracając jest właściwy kształt, zrekonstruowano drugą, mniejszą sygnaturkę na skrzyżowaniu nawy głównej i małego transeptu oraz odbudowano wykusz transportowy w elewacji wschodniej. Prace wykonano w oparciu o Projekt budowlany remontu pokrycia i elementów więźby dachowej Bazyliki Mariackiej, którego autorami są mgr inż. arch. Tomasz Celewicz, inż. Marian Adamek oraz inż. Andrzej Bela.

Pan inż. Marian Adamek wykonał obliczenia (przy założeniu, że średnia wysokość koszy na połaciach wynosi 1,50 m) według których nową dachówką pokryto 7052 m² dachu, wykorzystując do tego 97318 sztuk dachówek. Całkowity ciężar dachówek wynosi około 439297 kg, wraz z płatwiami stalowymi i krokwiemi

drewnianymi ciężar pokrycia wynosi 607642 kg. Dzięki przeprowadzonym pracom obciążenie stałe na konstrukcję nośną dachu zmniejszyło się o 46,2 %.

Roboty rozpoczęły się w marcu 2017 roku i były realizowane do grudnia 2018 roku. Głównym wykonawcą prac było Przedsiębiorstwo Ogólnobudowlane i Konserwacji Zabytków Spółka Jawna Krzysztof Osuchowski Alicja Babik z Malborka mające wieloletnie doświadczenie w pracy przy zabytkach. Ogrom i efekt prac został dostrzeżony i nagrodzony. Wykonawca został laureatem VII edycji konkursu „Pochwal się dachem” w kategorii Renowacje. Organizatorem konkursu było wydawnictwo Polskie Centrum Budownictwa Difin i Müller sp. z o.o., wydawca m.in. portalu dachy.info.pl.

Prace zostały zrealizowane ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach projektu „Rewitalizacja i ochrona dziedzictwa kulturowego zespołu Bazyliki Mariackiej w Gdańsku nr POIS.08.01.00-00-1063/16”, środków Gminy Miasta Gdańska oraz środków własnych parafii.

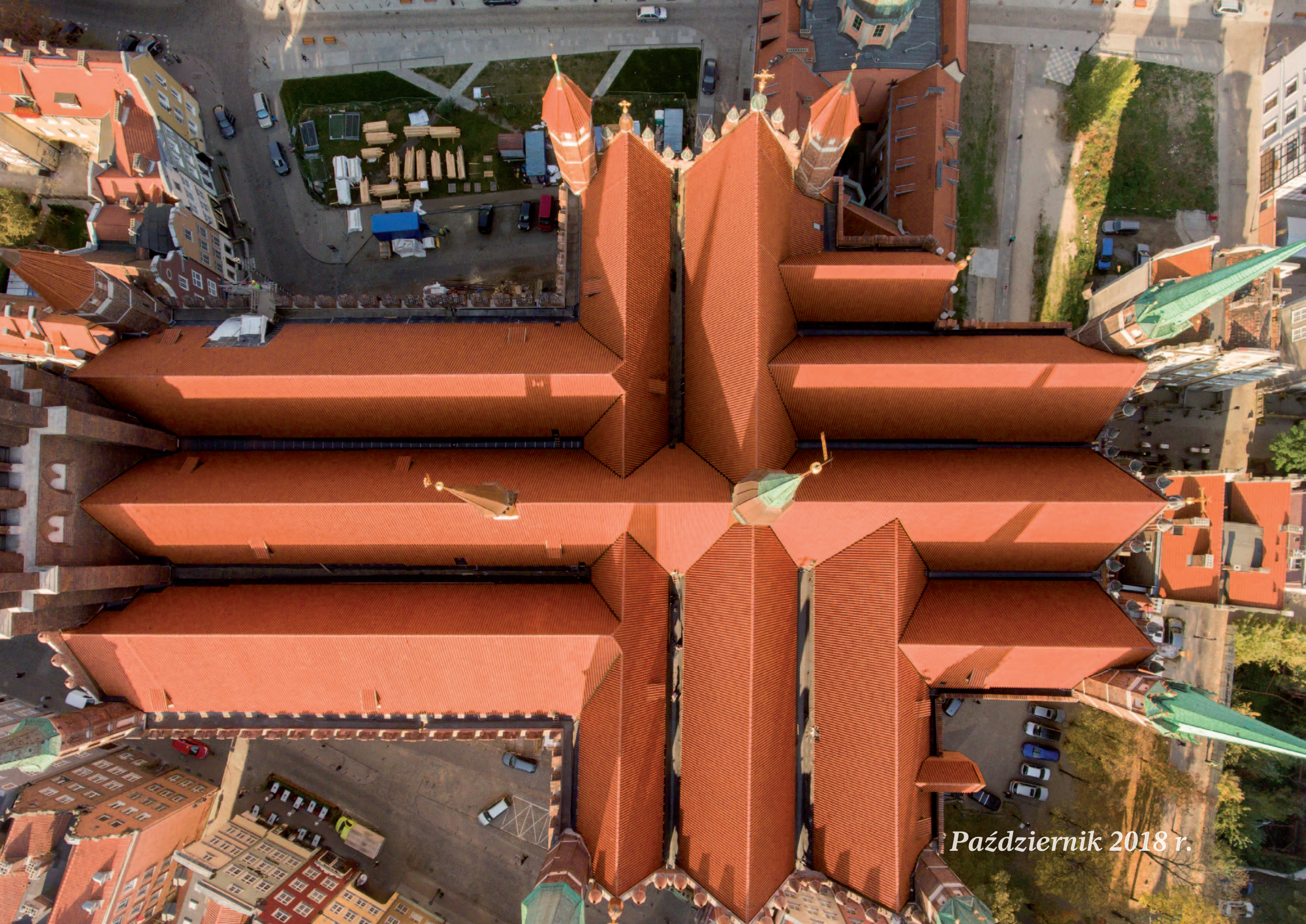

Położono
 97318
 sztuk
 dachówek...

Marzec 2017 r.

Październik 2018 r.

Konserwacja Ołtarza Głównego oraz przebudowa prezbiterium

W ramach prac zmierzających do odtworzenia pierwotnego wystroju kościoła Mariackiego jednym z głównych elementów było przywrócenie dawnego blasku ołtarza głównego. Dostrzeżono, że sposób ekspozycji ołtarza jest niekorzystny i nieprawidłowy. Po wojnie nie przywrócono mu jego pełnych walorów historycznych, artystycznych i estetycznych. Zabytek względem źródeł archiwalnych był m.in. błędnie złożony i źle posadowiony. Wpływ na to miała konstrukcja znajdującego się w prezbiterium podwyższenia. Podbudowę tę wzniesiono w 1966 roku, na skutek reform II Soboru Watykańskiego oraz z okazji obchodów 1000-lecia chrztu

© Dariusz Kula

Polski. Podwyższenie było wybudowane na rzucie prostokąta. Konstrukcja miała ceglane podpiwniczenie, na którym spoczywała żelbetowa płyta pokryta marmurową posadzką. Poziom użytkowy znajdował się na wysokości 143 cm od poziomu posadzki świątyni. Na podbudowie był ustawiony ołtarz główny, podniesiony o około 120 cm. To ułożenie było niekorzystne i dalekie od gotyckiej formy. Konieczna była całkowita zmiana układu tej części kościoła.

Tworząc nową koncepcję wzorowano się na rozwiązaniach istniejących w innych gotyckich świątyniach. Projekt wykonany

*zachowało się
jedynie 11 z około
140
figurek*

przez mgr inż. arch. Tomasza Celewicza oraz inż. Mariana Adamka, zakładał wyburzenie podwyższenia z lat 60. i zastąpienie go drewnianą konstrukcją pokrytą płytkami kamiennymi z wapienia olandzkiego, założoną na rzucie kwadratu oraz budowę osobnego podwyższenia ołtarza głównego, które przywróciłoby mu historyczne usytuowanie.

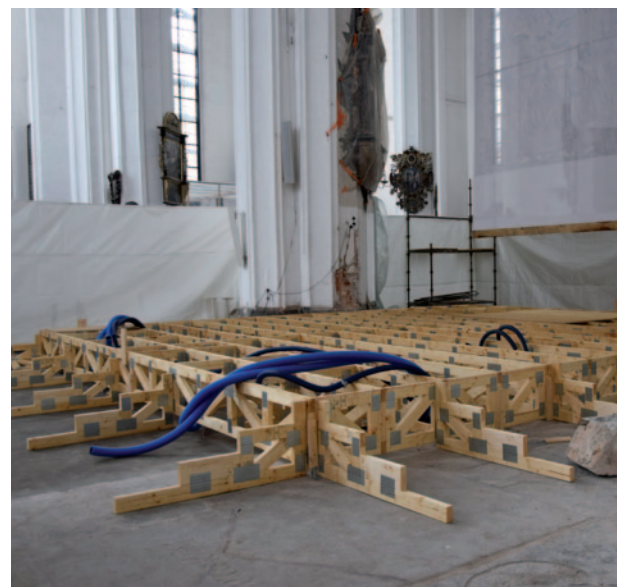
Poprzez cięcie usunięto podbudowę ołtarza posoborowego. Płytę żelbetową cięto na mokro przy użyciu pił korundowych. Ceglano podpiwniczenie wypełniono gruzem, a następnie pokryto wylewką betonową. Na niej powstała drewniana konstrukcja nowego podwyższenia o wymiarach 10,73 x 11,40 m, ze stopniami po czterech stronach o łącznej wysokości 0,6 m od poziomu posadzki.

W ramach prac budowlanych, w miejscu ołtarza głównego odtworzono pierwotnej wysokości ceglano-betonową podstawę pod predellę i nastawę ołtarza Koronacji NMP.

Prace przy przebudowie prezbiterium trwały pięć miesięcy. Rozpoczęły się w styczniu 2018 roku. Wykonawcą była firma Gdańska Pracownia Konserwatorska L.B. Brzuszkiewicz S.C.

Jednocześnie z pracami budowlanymi, prowadzono prace konserwatorskie przy ołtarzu. Ze względu na szeroki zakres i ogrom zabytku, prace te trwały znacznie dłużej, bo od października 2017 roku do marca 2019 roku.

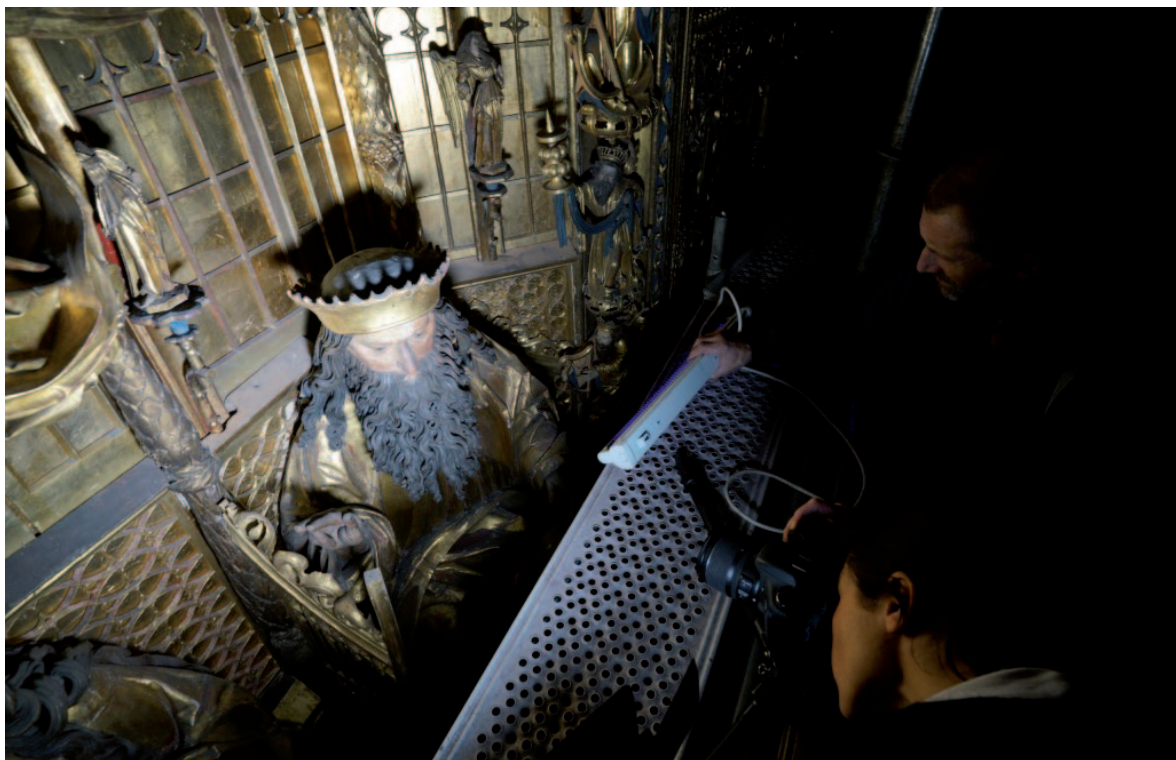
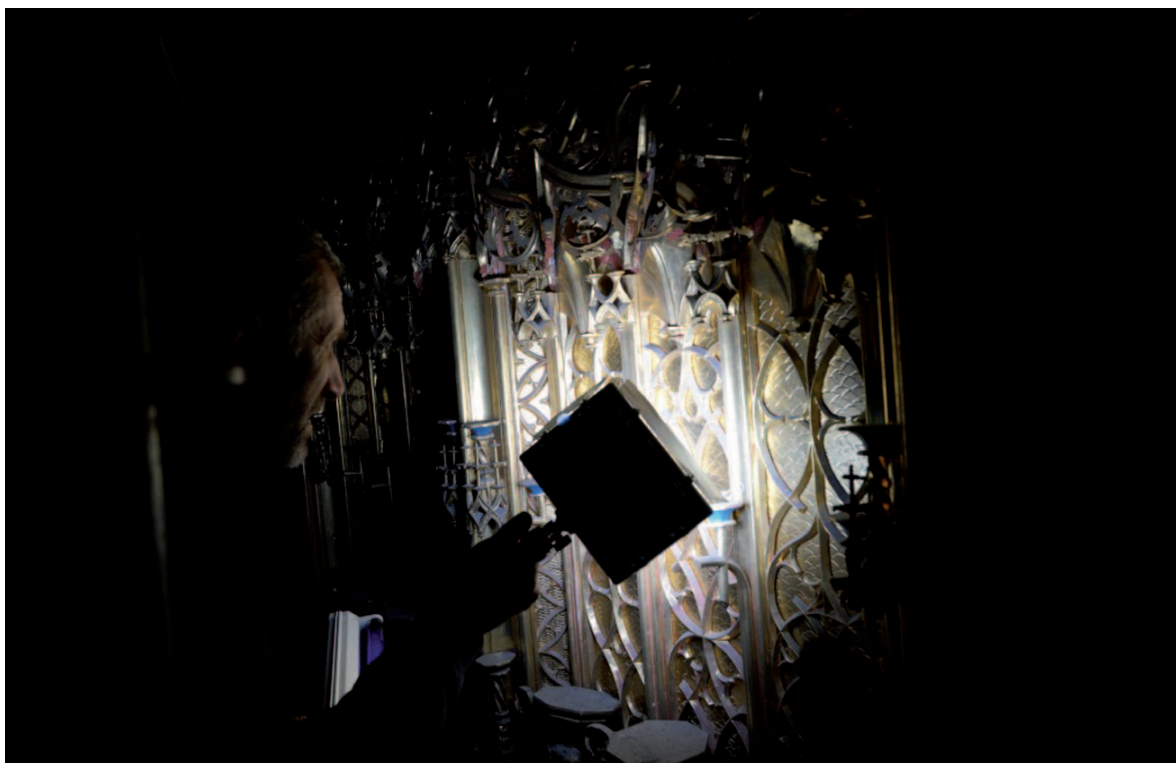
Ołtarz główny wykonał mistrz Michał z Augsburga (Szwabia, Niemcy) i jego warsztat w latach 1510-1517. To polptyk, który tworzą szafa i trzy pary skrzydeł (rzeźbione oraz dwie pary skrzydeł malowanych). Pierwotnie ołtarz posiadał jeszcze ażurowe zwieńczenie, które ze względu na zły stan zachowania rozebrano przy okazji prac renowacyjnych w 1806 roku. Był to początek wielu późniejszych przekształceń zabytku. W 1870 roku wykonano neogotycką ażurową obudowę wraz ze zwieńczeniem. Następnie, w latach 30. XX wieku przywrócono

poliptykowi mariackiemu XVI wieczną postać – zdemontowano neogotyckie dodatki, powróciły skrzydła malowane stałe i ruchome, odtworzono skrzyniową predellę eksponując w niej malowane kwatery. W 1944 roku, w obawie przed wojennymi zniszczeniami, ołtarz wywieziono do Kadyn pod Elblągiem. Tam spaleni uległa szafa główna i skrzydło północne. Główne figury zostały uszkodzone. Nie zachowały się obrazy z pleców szafy głównej i cztery malowane kwatery z predelli. Już po wojnie zaginęła większość drewnianych figurek z awersów skrzydeł wewnętrznych i 11 z 24 figur Starców Apokaliptycznych otaczających Marię i Tróję Świętą w głównej scenie. Ołtarz powrócił do Gdańska w 1947 roku. W końcu lat 40. i w latach 50. przeprowadzono prace konserwatorskie przy trzech głównych figurach mające powstrzymać procesy destrukcyjne drewna i opracowania pozłotniczego.

W 1966 roku ołtarz został zrekonstruowany w możliwym do wykonania stopniu. Zrekonstruowano szafę główną i skrzydło północne. Zakonserwowano i odrestaurowano skrzydła malowane stałe. Retabulum ustawiono na betonowym cokole zastępującym skrzyniową predellę. Od frontu umieszczono XIX wieczną płaskorzeźbę „Złożenie do grobu” z 1870 roku, autorstwa Juliusa Wendlera.

Kolejny etap prac rekonstrukcyjnych miał miejsce w latach 1980-85. Wtedy wykonano pełen zakres prac rzeźbiarsko – snycerskich, rekonstrukcyjnych i pozłotniczych przy ornamentacyjno - figuralnej snycerze skrzydła północnego i wnętrza szafy głównej. Zrekonstruowano 8 figurek Starców Apokaliptycznych. Skrzydła wewnętrzne wróciły na swoje miejsce. W latach 1990-1999 przeprowadzono restaurację obrazów skrzydeł malowanych ruchomych, które osadzono na plecach szafy głównej we wtórnych ramach.

Prace wykonane w latach 2017- 2019 miały na celu poprawienie stanu zachowania zabytku, odtworzenie XVI wiecznej formy oraz stworzenie możliwości eksponowania wszystkich odsłon liturgicznych ołtarza co wiązało się z uruchomieniem skrzydeł (umożliwieniem ich zamykania i otwierania).

Poza podstawowymi zabiegami konserwatorskimi wykonano wiele dodatkowych prac, mających na celu przywrócenie dawnego wyglądu ołtarza. Odtworzono przedelę skrzyniową, a także uzupełniono bardzo wiele elementów snycerskich: astwerekowe wici wokół szafy głównej, zrekonstruowa-

no baranka paschalnego ze szczytu szafy, uzupełniono i zrekonstruowano brakujące segmenty ażurowych tel z cokołów tronu, odtworzono zęby koron głównych figur, odtworzono większość rąk postaciom w płaskorzeźbach z drugiej odsłony. Na podstawie zdjęć archiwalnych zrekonstruowano drewniane ramy skrzydeł malowanych ruchomych. Usunięto imitacje folii złotej z tel i rzeźb - szlagmetal, co stanowiło ok. 75% całego opracowania pozłotniczego. Wykonano konserwację i restaurację malowanych kwater skrzydeł stałych i ruchomych. Niezwykle istotna była korekta błędów kompozycyjnych i rysunkowych wcześniejszych rekonstrukcji malarskich.

Dzięki opracowaniu sposobu otwierania skrzydeł ołtarz może być prezentowany w trzech różnych konfiguracjach. Konfiguracje te nazywane są odsłonami lub otwarciem ołtarza. W trzeciej odsłonie, czyli po zamknięciu skrzydeł malowanych dawniej ołtarz prezentował się przez większość roku liturgicznego. Przedstawia sceny związane z Rodzicami Maryi, życiem Jej i Józefa oraz narodzinami Jezusa. W drugiej odsłonie widoczny jest rewers skrzydeł rzeźbionych oraz awers skrzydeł malowanych. W rewersie skrzydeł rzeźbionych zostały umieszczone sceny z życia Maryi. W awersie malowanych natomiast zilustrowano dzieciństwo oraz Pasję Pana Jezusa. W uroczystej odsłonie w części centralnej ukazują się sceny Koronacji NMP w obecności Trójcy Świętej. Widoczny jest także awers skrzydeł rzeźbio-

nych, w których zachowało się jedynie 11 z około 140 figurek Świętych i Apostołów.

Prace konserwatorskie przeprowadził Zespół Konserwatorski, pod kierunkiem Krzysztofa Owsianego. W składzie zespołu byli: Ryszard Żankowski, Gabriela Lisowska-Wojciechowska oraz Szymon Pierzchalski, Agnieszka Fejzer. Wspierani przez Annę Wąsowską-Owsiany, Danutę Żankowską, Alicję Sawoniuk, Leona Głogowskiego i Stanisława Kościńskiego. Prace zostały zrealizowane w ramach projektu pn. „Rewitalizacja i ochrona dziedzictwa kulturowego zespołu Bazyliki Mariackiej w Gdańsku” współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2014-2020, dotacji Gminy Miasta Gdańska oraz ze środków własnych parafii.

Fot. J. Zulewski

Rekonstrukcja sklepienia

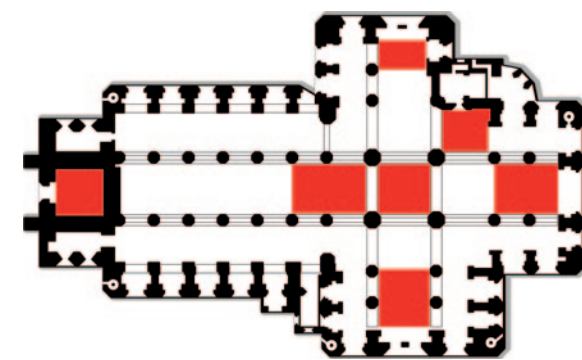
Fotografie pochodzą ze zbiorów Muzeum Gdańska.

W wyniku działań wojennych, w marcu 1945 roku kościół Mariacki został poważnie zniszczony. Spłonęły nie tylko dachy, lecz także ucierpiało wnętrze kościoła. Spadające z dużej wysokości elementy konstrukcji spowodowały zawalenie się kilku sklepień w transepcie, nawie głównej, prezbiterium oraz w wieży dzwonnej, czyli dawnej kaplicy św. Olafa, w której dodatkowo uszkodzenia dokonały spadające dzwony. Większość sklepień kościoła ocalała, jednakże obciążone gruzem i wystawione na działanie warunków atmosferycznych, były nadal narażone na destrukcję.

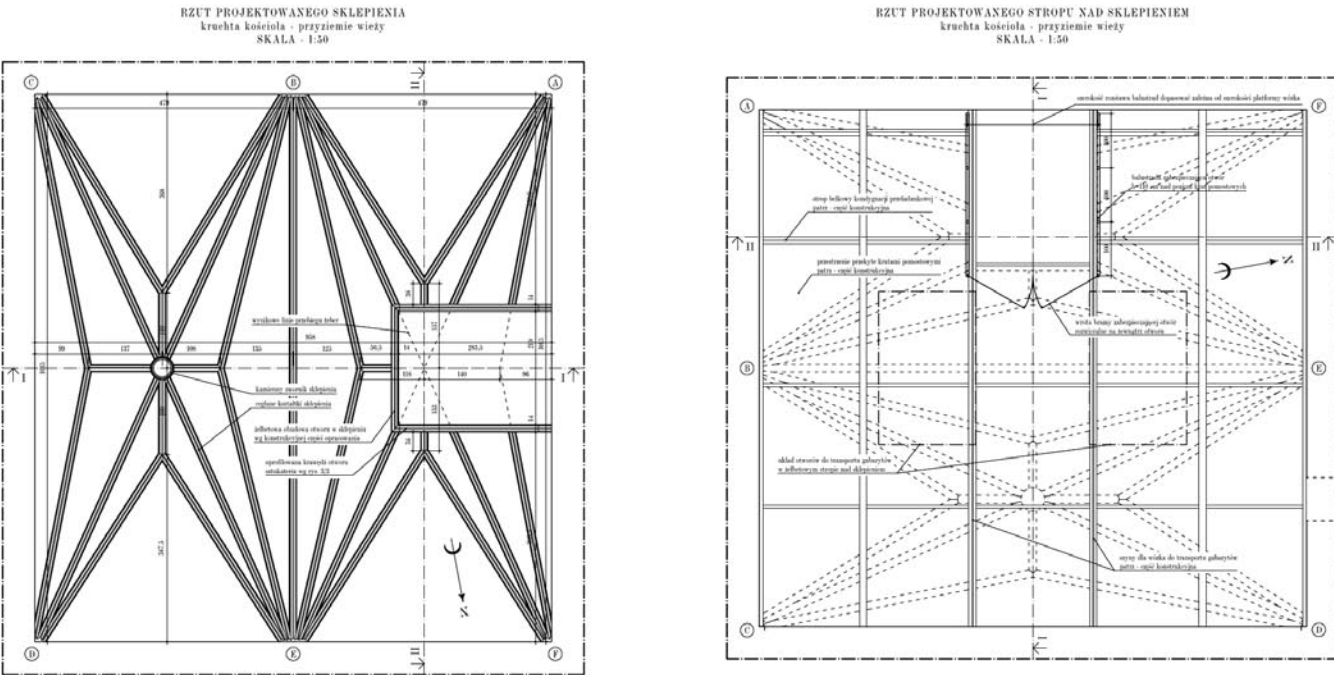
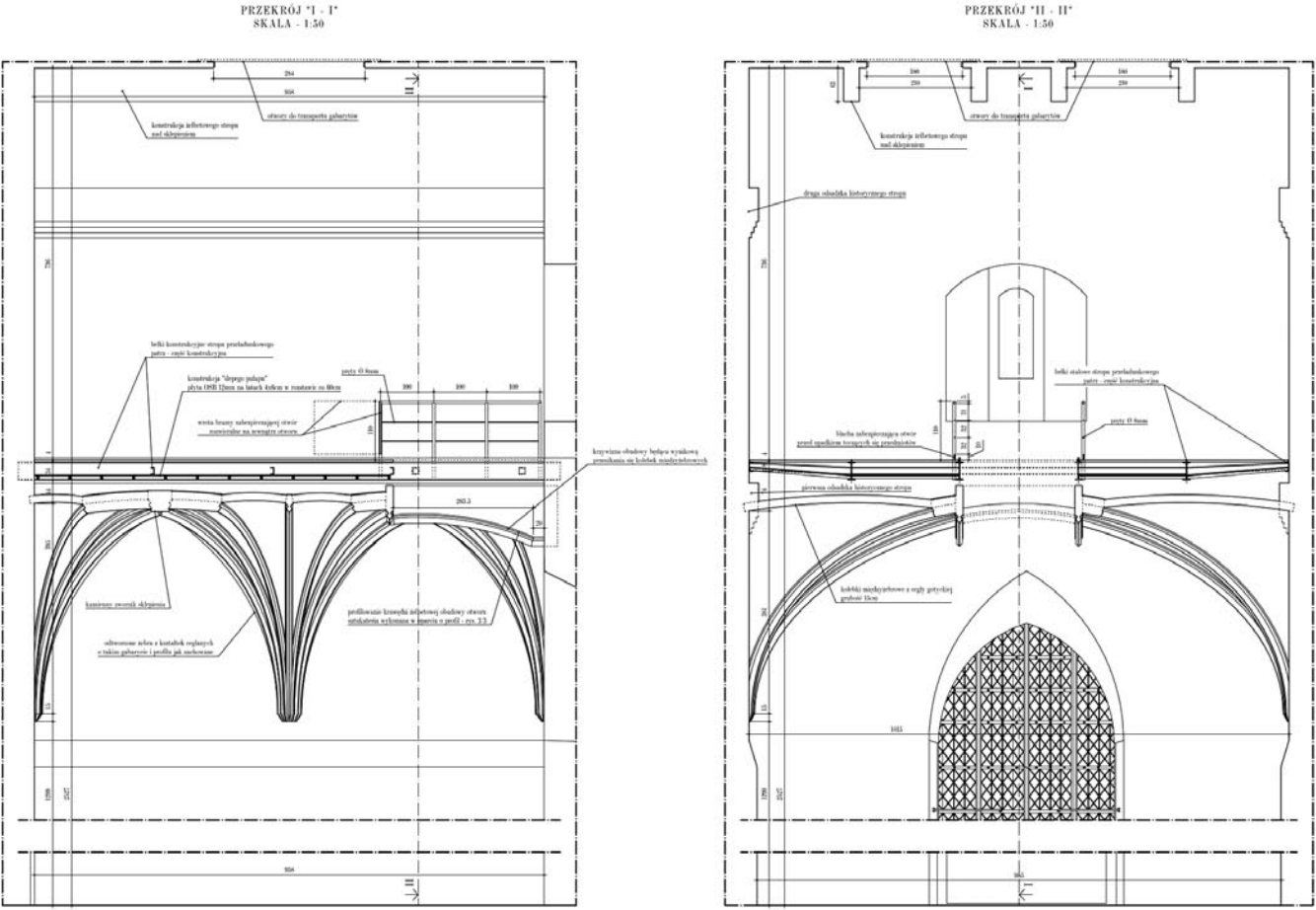

Ze względu na brak odpowiedniego zabezpieczenia, zimą 1946 roku zawaleniu uległo kilka następnych przęseł. Jeszcze w 1946 roku wykonano remont zachowanych sklepień, a do połowy lat 50. zrekonstruowano pozostałe zniszczone przęsła, poza jednym, znajdującym się w kaplicy św. Olafa.

Kaplica znajdowała się w obecnej kruchcie wejścia głównego w wieży bazyliki. To najstarsza część kościoła, wzniesiona w latach 1345-1380. Po sklepieniu zachowały się ślady łuków przyczelnych oraz fragmenty żeber w pozio-

Na rysunku powyżej kolorem czerwonym zaznaczono sklepienia zniszczone w 1945 r.

UWAGI: - Podane na skrajnym granicy wymiary należy uwzględnić na etapie wykonywania robót. - Wymiary podane w centymetrach.		OPIS: PROJEKTANT: mgr inż. arch. Tomasz Celewicz mgr inż. arch. Janusz Wittmann mgr inż. arch. Dawid Rot OPISOWAŁ: mgr inż. arch. Tomasz Celewicz mgr inż. arch. Janusz Wittmann mgr inż. arch. Dawid Rot DATA: 08.07.2018	
OPIS: PROJEKTANT: mgr inż. arch. Tomasz Celewicz mgr inż. arch. Janusz Wittmann mgr inż. arch. Dawid Rot OPISOWAŁ: mgr inż. arch. Tomasz Celewicz mgr inż. arch. Janusz Wittmann mgr inż. arch. Dawid Rot DATA: 08.07.2018		OPIS: PROJEKTANT: mgr inż. arch. Tomasz Celewicz mgr inż. arch. Janusz Wittmann mgr inż. arch. Dawid Rot OPISOWAŁ: mgr inż. arch. Tomasz Celewicz mgr inż. arch. Janusz Wittmann mgr inż. arch. Dawid Rot DATA: 08.07.2018	

mie punktów nasadowych, czyli pach. Zachowały się także dokumenty archiwalne, ukazujące przedwojenny kształt sklepień, co pozwoliło na ich odtworzenie. Był to zespół dwóch bliźniaczych sklepień typu gwieździstego, w których znajdował się otwór służący do transportu pionowego wielkogabarytowych przedmiotów w tym dzwonów.

W 2017 roku mgr inż. arch. Tomasz Celewicz, mgr inż. arch. Janusz Wittmann oraz mgr inż. arch. Dawid Rot sporządzili projekt budowlany, który stał się podstawą do dalszych działań. W lutym 2018 roku Przedsiębiorstwo Ogólnobudowlane i Konserwacji Zabytków Spółka Jawna Krzysztof Osuchowski Alicja Babik rozpoczęło prace nad rekonstrukcją sklepienia. Na czele pracowników stanął pan Jan Okoński, mający ponad 50 lat doświadczenia przy tego typu pracach. Prace trwały do końca lipca 2018 r. Roboty były podzielone na dwa etapy: (I) montaż stalowej konstrukcji stropu belkowego ponad przewidzianym

do rekonstrukcji sklepieniem oraz (II) rekonstrukcję sklepienia wraz z wykonaniem otworu do pionowego transportu gabarytów.

Rekonstrukcję sklepienia rozpoczęto od analizy przebiegu linii żebier. Następnie wykreślono kształt drewnianych krążyn, które kolejno ustawiono w linii żebier. Były one wsparte stemplami na ostatnim poziomie przestrzennego rusztowania. Wykonano obudowę otworu transportowego, potem żebra, do konstrukcji których użyto ceglanych kształtek, odwzorowanych z zachowanych fragmentów. Żebra zwieńczono zwornikiem żelbetowym. Kolebki między żebrawi zostały wykonane z cegieł gotyckich, grubość wysklepek 1/2 cegły. W końcowym etapie prac sklepienie zostało otynkowane tynkiem wapiennym i pokryte farbą wapienną na bazie starego wapna lasowanego w białym kolorze.

Prace zostały zrealizowane z dotacji Gminy Miasta Gdańska oraz ze środków własnych parafii.

Prace konserwatorskie Grupy Ukrzyżowania z belki tęczowej

Monumentalne rzeźby przedstawiają scenę Pasji Chrystusa. Wyrzeźbił je w 1517 roku Mistrz Paweł, tworzący na Pomorzu Wschodnim w pierwszej połowie XVI w. W kościele Mariackim znajdują się jeszcze dwie rzeźby jego wykonania: Chrystus - Salvator Mundi oraz Maria Bolesna umieszczona

obok zegara astronomicznego. Dzieło ufundował Lucas Ketink – ławnik i racja gdański. Data powstania i nazwisko fundatora były zawarte w inskrypcji (napisanej gotycką minuskułą) umieszczonej na belce tęczowej. Niestety oryginalna belka spłonęła podczas II wojny światowej. Ocalał jedynie niewielki fragment zabytku, który jest przechowywany w magazynie kościelnym. Pełna inskrypcja została bardzo dobrze udokumentowana na archiwalnych fotografiach. Napis na belce brzmiał: „bildt got vor einen Lucas Ketink der diese bilde got lossen machen Im ior MVCXVII” – „dziękujemy Bogu (albo módlmy się do Boga) za Łukasza Ketinka, który te obrazy (dzieła) wykonał (ufundował) w 1517 roku”. Z drugiej strony znajduje się cytat z księgi Jeremiasza: „Nie ustanie gniew Pana, dopóki nie dokona On i nie urzeczywistni zamiarów swego serca. Przy końcu dni to zrozumiecie”.

*Krzyż mierzy
ok. 8,3 m,
a belka
10,5 m
długości*

Figury Marii i św. Jana są pełne, natomiast rzeźba Chrystusa została wydrążona w celu zmniejszenia obciążenia. Wszystkie rzeźby wykonano z drewna lipowego, a krzyż z dębiny. Monumentalizm rzeźb i wysoka klasa wykonania wskazują na talent i umiejętności autorów. Wysokość poszczególnych figur wynosi: Chrystus ok. 5m, Maria ok. 4 m, św. Jan ok. 4,1 m. Krzyż mierzy ok. 8,3 m, a belka 10,5 m długości. Głównym elementem jest krzyż, na którym ukazano Chrystusa w chwili śmierci. Z dokładnością detali anatomicznych przedstawiono ciało z realistycznym kolorem krwi oraz bladym odcieniem skóry konającego. Na wierzchołku

krzyża została umieszczona złota banderola z napisem INRI oznaczająca Jezus Nazarejczyk Król Żydowski (IESVS NAZARENVS REX IVDÆORVM). Zgodnie z Ewangelią napis ten umieścili Rzymianie, podczas drogi krzyżowej. U podstawy krzyża wyrzeźbione zostały wzgórza Golgoty, kości i czaszka symbolizujące górę skazańców (zlokalizowaną w pobliżu Jerozolimy) oraz czaszkę Adama (według tradycji pochowaną na wzgórzu w sąsiedztwie miasta). W ostatnich chwilach życia, Chrystusowi towarzyszą matka i św. Jan. Maria ma porcelanową cerę. Jest ubrana w szare maforium i złożony płaszcz z skromnie dekorowaną lamówką i niebie-

ską podszewką. Kobieta ma splecione ręce na wysokości bioder. Stojący po drugiej stronie św. Jan w geście smutku i przerażenia zakrywa dłońią twarz. W lewej ręce trzyma złotą księgę (główny atrybut świętego).

W czasie II wojny światowej rzeźby i krzyż zdemontowano i wywieziono do Szybarka. Do Gdańska powróciły w 1958 roku i zostały poddane konserwacji, która zakończyła się w 1961 roku. Według projektu inż. arch. Kazimierza Macura zrekonstruowano belkę tęczową i osadzono na niej Grupę postaci. Upływ czasu spowodował, że zastosowane w przeszłości zabiegi wymagały korekty. Stan drewnianego podłoża figur był dobry, ale widoczne były miejsca żerowania owadów m.in. na krzyżu oraz w lewej dłoni i stopach Chrystusa. Na powierzchni rzeźb odpajała się zaprawa i tworzyły się pęcherze. Zniszczone były już uzupełnienia warstwy malarskiej, szczególnie retusze karnacji. Wykonane podczas poprzednich prac

złocenia stały się brunatne i w wielu miejscach były przetarte. Warstwa malarska również zmieniła kolor. Całość była pokryta brudem co obniżało wartość estetyczną dzieła i wnętrza całego kościoła, ze względu na szczególną lokalizację Grupy. Po prawie 60 latach konieczne było ponowne wykonanie konserwacji zabytku.

Prace przeprowadziła w 2018 roku (maj – październik) konserwator dzieł sztuki dr Ewa Lisiak.

Na wstępie prac wykonano badania (m.in. kontrolę w świetle UV), podklejono luźne łuski oraz odkurzono zabytek. Kolejno przeprowadzono dezynsekcję i miejscową impregnację, chemicznie oczyszczono obiekt i usunięto retusze. Następnie uzupełniono podłoże i kredowy grunt, wykonano uzupełnienia ubytków warstwy malarskiej i zło-

ceń oraz zabezpieczono powierzchnię dzieła. Przed wojną głowy figur zdobiły nimby i promienie. Nie zamontowano ich w trakcie prac konserwatorskich w latach 60. Znalezione z fotografii archiwalnych nimby rozpoznano w kościelnym magazynie, a przy rzeźbach znaleziono jeden promień. Nimby poddano konserwacji, a promień posłużył do zrekonstruowania kolejnych 49 sztuk. Na nowo zamontowano brakujące elementy. Przyciemniono również belkę, której kolor odbiegał o barwy oryginalnego krzyża. W ten sposób poprawiono odbiór całości dzieła.

Prace zostały zrealizowane z dotacji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu Ochrona zabytków, z dotacji Samorządu Województwa Pomorskiego oraz ze środków własnych parafii.

Adaptacja dawnej kotłowni na salę multimedialną

Sala multimedialna została zbudowana w pomieszczeniach dawnej kotłowni i magazynu na węgiel. Prace budowlane związane z adaptacją pomieszczeń poprzedziły badania architektoniczne i archeologiczne przeprowadzone przez archeolog mgr Monikę Kasprzak oraz dr. Piotra Samóla z Wydziału Architektury Politechniki Gdańskiej. Efektem badań jest rozpoznanie budowy fundamentów świątyni oraz starszych konstrukcji, zlokalizowanych pod posadzką dawnej kotłowni.

Wbrew przyjętym poglądom ściana północna Bazyliki Mariackiej nie została posadowiona na podwalinie i palach, a na kamieniach ułożonych bezpośrednio na żwirowym podłożu na poziomie 0,1 m n. p. m.

W części dolnej kamienie połączono przy użyciu gliny, a w części górnej zastosowano zaprawę wapienną. Ściany wykopu, w których je umieszczono oszalowano drewnem. Na kamieniach posadowiono, wykonany z cegły gotyckiej, właściwy mur o wysokości 2,3 m, który zakończono cokołem.

Najstarsze pozostałości odkryte w miejscu lokalizacji kotłowni to relikty zabudowy z XIV wieku. Były to pozostałości zabudowy szkieletowej. Wśród nich natrafiono na spore ilości skór, co potwierdza obecność szewców w tym rejonie. W trakcie prac odsłonięto również relikty cmentarza. Odkryto jeden grób oraz znaczną ilość pojedynczych kości ludzkich. Szczątki te pochodziły prawdopodobnie

*Najstarsze
pozostałości
odkryte to relikty
zabudowy z
XIV wieku*

z 2 połowy XIV w. (?) lub XV w. Nekropolia została zniszczona podczas budowy dwóch XVI wiecznych piwnic. Nie natrafiono na relikty młodszego, nowożytnego cmentarza.

Pod cementową posadzką kotłowni odkryto również relikty dwóch równoległych do siebie ceglanych murów ułożonych w wątku gotyckim pochodzących z przełomu XV i XVI w. Mury te powstały w obrębie otaczającego kościół cmentarza, ale nie były związane z znajdującym się tuż obok kościołem. Ich niewielki fragment oraz brak źródeł pisanych nie pozwoliły na ustalenie ich pierwotnej funkcji.

Wspomniane piwnice zbudowano w latach 1534-1536, służyły do przechowywania piwa. Jedna z nich należała do dzwonników, druga służyła na wynajem. Do obu piwnic prowadziły schody, a wejścia przykrywały kłapy o szerokości około 1,40 m. We wschodniej piwnicy pod schodami znajdowało się niewielkie pomieszczenie użytkowe. Piwnice

były wyłożone brukiem, wymurowane z cegieł nowożytnych i starszych pochodzących z rozbiórek oraz sklepione kolebkowo, ale o różnej wysokości. Kolebki znajdowały się w połowie wysokości wapiennego cokołu. Były przykryte gruzem, ziemią i posadzką kamienną, być może wykonaną w XVII – XVIII wieku.

W XVII wieku w strefie wejść do piwnic przeprowadzono naprawy. Natomiast w XIX wieku wyłożono nową posadzkę, co prawdopodobnie było związane ze zmianą funkcji pomieszczeń. Posadzka ta była wykonana z żółtawej cegły i ułożona na wozówkach na zaprawie glinianej, ze spadkiem w kierunku dwóch studzienek, do których była odprowadzana woda zalewająca piwnice.

Piwnice zostały zniszczone podczas budowy kotłowni, w 1929 roku. Znajdowały się w niej trzy komory piecowe. Ze względu na duże koszty eksploatacji nie była ona użytkowana, a po II wojnie światowej została

przekształcona na magazyn. Kotłownię wybudowano na planie trapezu. W celu wykonania komór pieców przekuto mury fundamentowe kościoła oraz wykorzystano trzy krypty w nawie północnej. Betonowa posadzka ze względu na zachowane relikty XIX wiecznej ceglanej posadzki została wykonana na dwóch poziomach: wyższym 2,23 m n.p.m. oraz niższym 1,88 m n.p.m. Zbiorczy kanał dymowy doprowadzony do komina położony był poza obrysem fundamentów. Całość była przykryta stropem żelbetowym wspartym na sześciu filarach o wymiarach 34 x 34 cm posadowionych na stopach fundamentowych 1,80 x 1,80 m. Wejście do niej znajdowało się tylko wewnątrz kościoła, w kaplicy św. Doroty.

Z zewnątrz w narożniku pomiędzy elewacją nawy północnej i zachodniej ściany transeptu północnego widoczne były kanały wentylacyjne i kostka brukowa, która oddawała zarys kształtu znajdującego się pod powierzchnią pomieszczenia.

Adaptację dawnych pomieszczeń kotłowni rozpoczęto w listopadzie 2018 roku. Po roku intensywnych prac powstało pomieszczenie główne sali multimedialnej, pomieszczenia do obsługi sali oraz toalety dostosowana do potrzeb osób niepełnosprawnych. W głównej sali znajdują się ekran do prezentacji oraz 49 miejsc siedzących. Dwie z trzech wnęk, w których znajdowały się piece stanowią dodatkową przestrzeń wystawienniczą. W trzeciej zrekonstruowano piec, który pozostawiono jako świadectwo poprzedniej funkcji pomieszczenia. Na ścianie południowej zachowano również fragmenty fundamentu północnej nawy kościoła, co stanowi dodatkową atrakcję dla zwiedzających.

Sala została zaprojektowana w ten sposób, aby dostęp do niej miały również osoby niepełnosprawne, poruszające się na wózkach. Wejście do niej umożliwia platforma schodowa umieszczona na klatce schodowej.

W efekcie dawna kotłownia stała się miejscem, w którym zwiedzający będą mogli

w nowoczesny sposób przybliżyć sobie historię kościoła oraz poszczególnych obiektów stanowiących jego wyposażenie.

Prace zostały wykonane przez firmę Handlowo Usługową SARDAW Marcin Plichta ze Skarszew na podstawie projektu budowlanego opracowanego przez Grupę Projektowo-Inwestycyjną BASS Sp. z o.o.

Zadanie zostało zrealizowane w ramach projektu pn. „Rewitalizacja i ochrona dziedzictwa kulturowego zespołu Bazyliki Mariackiej w Gdańsku” współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2014-2020 oraz ze środków własnych parafii.

Prace konserwatorskie przy figurze Chrystusa Salvatora Mundi

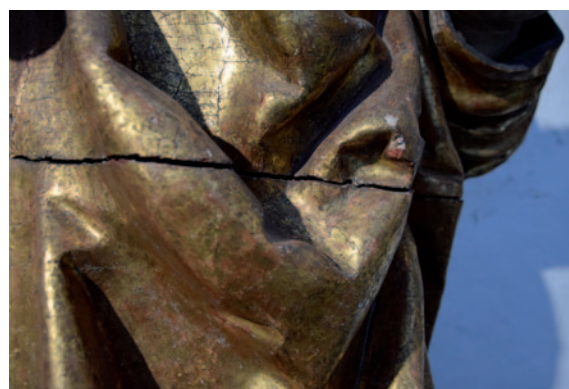
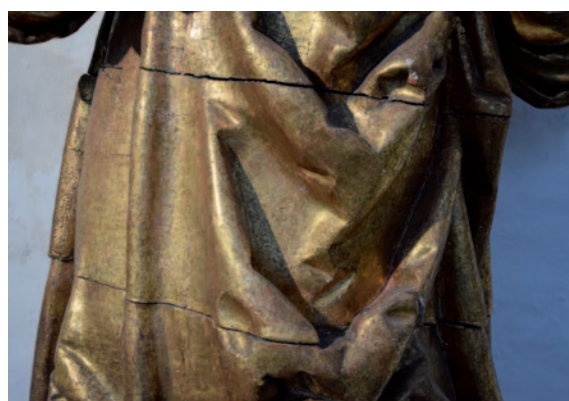
Rzeźbę Chrystusa Salvatora Mundi wykonał w latach 1520-1525 Mistrz Paweł – autor dwóch innych dzieł znajdujących się w Bazylice: Grupy Ukrzyżowania z belki tęczy oraz figury Matki Bożej Bolesnej zlokalizowanej przy zegarze astronomicznym. Na podstawie opisu Georga Frisha z 1698 roku wiadomo, że figura była częścią zespołu rzeźb, umieszczonych przy północno-zachodnim filarze w prezbiterium. Nad Chrystusem znajdowała się figura Boga Ojca w otoczeniu czterech aniołów. Rzeźby te zaginęły.

Figura jest ponadnaturalnej wielkości, jej wysokość wynosi 224 cm. Zbawiciel ubrany jest w złotą tunikę z niebieską podszewką, zakończoną na dole ciemnobłękitną bordiurą i ozdobioną inskrypcją napisaną gotycką minuskułą o treści: „Król Królów i Pan Panów” Ap 19,16 („ein koninck der konighe ein here der hirschenden Apoc XIX c.”). Prawa ręka uniesiona jest w geście błogosławieństwa. Lewą Chrystus podtrzymuje kulę ziemską, której górna część pokryta jest pagórkami i warownymi grodami z kościołami. Rzeźba została wykonana z trzech głównych kłoców drewna lipowego. Poszczególne elementy składają się z kilku sklejonych ze sobą części. Górny blok ma 75 cm wysokości, środkowy 27 cm, a dolny 111 cm.

*figura jest
ponadnaturalnej
wielkości, jej
wysokość wynosi*

224 cm

Prawie w całości pozłocena rzeźba podobnie jak wiele innych zabytków na początku XIX wieku została przemalowana na kolor szary. Jej restaurację przeprowadzono w latach 30. XX wieku. W czasie wojny rzeźbę wywieziono z kościoła. Po jej zakończeniu trafiła do Muzeum Narodowego w Warszawie, a następnie do Muzeum Okręgowego w Toruniu. Do kościoła powróciła dopiero w 1981 roku. Ostatnie prace konserwatorskie przy obiekcie były przeprowadzone w 1992 roku.

Po upływie 27 lat stan zachowania rzeźby był zły. Drewno było lokalnie bardzo osłabione, z licznymi śladami żeru owadów,

wymagające pilnej impregnacji. Między blokami i ich poszczególnymi fragmentami uczytelniły się szczeliny. Środkowy segment był ponadto przesunięty względem pionowej osi figury. Powierzchnie zarówno złoczone, jak i polichromowane były brudne i wielu miejscach zniszczone. Występowały liczne spękania, odspojenia oraz ubytki zaprawy. Najpoważniejsze znajdowały się na fałdach rękawów szaty. Złoczenia były mocno poprzecierane, a także uszkodzone w wyniku prac prowadzonych w latach 30. XX wieku, podczas których usuwano szare przemalowanie.

W ramach prac prowadzonych w 2019 roku wykonano konieczną impregnację strukturalną drewna. Podklejono spękaną i wielu miejscach odspojoną zaprawę. Zlikwidowano szczeliny i przesunięcia między blokami. Na podstawie archiwalnych zdjęć ponownie zrekonstruowano trzy palce prawej ręki. Korekty wymagały proporcje oraz gest palców wskazującego i środkowego. Uzupełnienia opracowania pozłotniczego wykonano z dbałością o harmonijne połączenie zachowanego złota i nowych uzupełnień, co wymagało odpowiedniego ich opracowania. Pociemniałe retusze karnacji zostały skorygowane. Podczas prac na głowie

Chrystusa stwierdzono występowanie 67 otworów w dwóch mijających się szeregach. W 24 z nich znajdowały się niewielkie fragmenty promieni glorii. Po analizie, konsultacjach oraz w wyniku decyzji podjętej przez komisję konserwatorską aureola została odtworzona, co nadało rzeźbie nowy wyraz.

Konserwację rzeźby wykonali Anna Wąsowska-Owsiany oraz Krzysztof Owsiany (firma Konserwacja i Restauracja Dziel Sztuki mgr Krzysztof Owsiany).

Prace zostały zrealizowane z dotacji Gminy Miasta Gdańska oraz ze środków własnych parafii.

Prace konserwatorskie zegara astronomicznego

Zegar wykonał mistrz Hans Düringer z Torunia w latach 1464-1470. Do jego budowy wykorzystano drewno dębowe, sosnowe i lipowe. Zabytek mierzy 14,5 m wysokości i składa się z trzech kondygnacji: kalendarium, planetarium oraz z teatru figur.

Kalendarium tworzą trzy tarcze. Największa jest podzielona promieniście na 365 sekcji (odpowiadających dniom) oraz koncentrycznie na 22 kręgi. Łącznie w polach znajduje się 3005 danych dla lat 1463-1538.

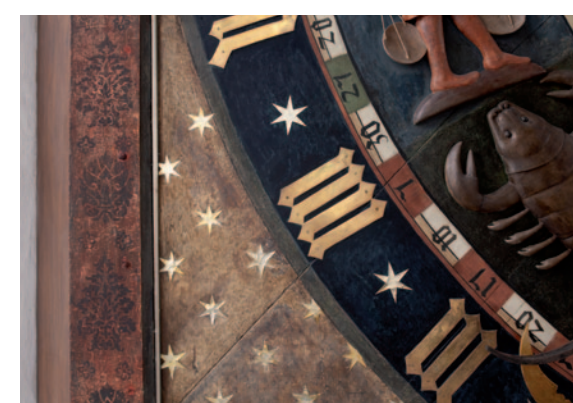
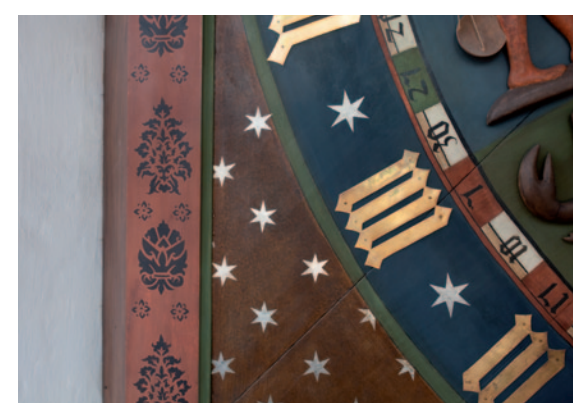

W poszczególnych kręgach zawarto m.in. dni tygodnia, daty świąt stałych, kalendarz liturgiczny z imionami świętych z zaznaczeniem wigilii i oktav wybranych świąt. Dwie mniejsze tarcze umożliwiały obliczanie danych potrzebnych do skonstruowania kalendarza liturgicznego, aktualizowały dużą tarczę na 76 lat i pozwalały na ustalenie dat świąt ruchomych. W centrum kalendarium znajduje się figura Marii z Dzieciątkiem w promienistej glorii. Całość otacza rama z czterema postaciami symbolizującymi upływający czas. W lewym górnym rogu znajduje się rzeźbiona twarz, którą uznaje się za portret mistrza Düringera. W planetarium występują trzy wskazówki: godzinowa, Słońca i Księżyca. W kręgu zewnętrznym zawarto 24 cyfry odpowiadające godzinom. Południe jest u góry, północ u dołu. W następnym kręgu znajdują się znaki zodiaku. W centrum umieszczono tarczę pokazującą fazy Księżyca. Na wierzchniej namalowano wizerunek smoka, na

spodniej wyłożono Księżyc. W narożnikach po obu stronach planetarium podczas spektaklu ukazują się sceny Zwiastowania i Pokłonu Trzech Króli. W trzeciej kondygnacji znajduje się teatr figur, zbudowany z dwóch scen i składający się z 23 rzeźb. W dolnej części ukazuje się 12 Apostołów oraz Śmierć z kosą, w górnej Ewangeliści. Po bokach umieszczeni zostali Aniołowie i Diakoni. Całość wieńczy figura Adama i Ewy stojące po bokach drzewa poznania dobrego i złego, które jest oplecione przez węża z głową kobiety. Rzeźby Adama i Ewy wybijają godziny i kwadranse.

Zegar był sprawny do połowy XVI wieku. W 1944 roku zabytek został zdemontowany i wywieziony poza Gdańsk. Zachowały się tarcze i 70% obudowy, rzeźbiona rama dolnej kondygnacji oraz Waga i szczypce Skorpiona. Z inicjatywy Pana Andrzeja Januszajtisa od 1987 roku trwają prace nad rekonstrukcją zegara.

W 2018 roku zostały wykonane sceny Zwiastowania NMP i Pokłonu Trzech Króli. Rok później przeprowadzono pełną konserwację rzeźbionej obudowy zegara. Obiekt był zabrudzony i częściowo przemalowany. Podczas prac przeprowadzonych w latach 80. XX wieku nie odtworzono pełnych walorów estetycznych zabytku.

Przeprowadzono kontrolę obiektu w świetle UV i pobrano przekroje do badań stratygrafii. Oczyszczono tarcze planetarium oraz odkurzano i stopniowo oczyszczano chemicznie pozostałe elementy zegara. Podłoże obiektu było w dobrym stanie. Miejscowo, w strefach,

w których widoczne były otwory po owadach przeprowadzono dezynsekcję oraz impregnację osłabionych partii drewna. Następnie wykonano konsolidację polichromii tarcz i pozostałych elementów, w których odpadała polichromia. Podczas prac przeprowadzonych w latach 80. prawie w całości przemalowano obudowę zegara. Wszystkie tła pokryto farbą „na spoiwie akrylowym”. Zastosowano kolorystykę, która nawiązywała do pierwotnej ale nie oddawała jej walorów estetycznych. Farby były rozbielone, nakładane nieuważnie, bez laserunków oraz zróżnicowania barwy i przeźroczystości. Podczas bieżących prac, po wykonaniu prób preparatów, usu-

nięto przemalowania. W trakcie zabiegu, częściowo odsłonięto rozległe powierzchnie oryginalnej warstwy malarskiej, którą następnie zabezpieczono.

Głębokie ubytki w drewnie i ubytki w zaprawie dużej tarczy kalendarzowej uzupełniono sporządzoną kitówką. Skorygowano retusze. Zastosowana kropka była zbyt duża i nieregularna, a farby żółkłe i pociemniałe. Wykonano punktowanie dużej tarczy kalendarzowej i uzupełnienia ubytków pozostałej warstwy malarskiej. Uzupełniono także złączenia. Za pomocą dłut snycerskich pogłębiono modelunek wtórnych znaków zodiaku. Zmieniono złoty nimb i dekorację korony zrekonstruowanej Madonny oraz spatynowano jej polichromię. Wykonano drewnianą przysłonę podstawy zegara. Element został wykonany z dębu i przykręcony do wtórnej konstrukcji. Zrekonstruowano profilowane ramy wokół kalendarium i wałek wokół planetarium. Na szczycie zegara, na drzewo poznania dobra i zła wykonano jabłka oraz liście z miedzianej blachy, które

wysrebrzono i spatynowano. Całość spięto stalowym stelażem i zamontowano na drzewie. W trakcie realizacji zadania w magazynie kościelnym zidentyfikowano 18 oryginalnych elementów zegara, których nie wykorzystano w latach 80. Zamontowano 12 z nich. W trakcie prac Komisja Konserwatorska uznała wykonane w przeszłości rzeźby za niezgodne z elementami historycznymi. Zdecydowano, że należy zastąpić je rekonstrukcjami stylistycznie zgodnymi z pierwowzorem. Łącznie są to 23 figury. W 2020 roku wykonano prace przy figurach: Adama, Ewy, głowy węża, dwóch aniołów i dwóch diakonów. Prace poprzedziła analiza fotografii archiwalnych oraz wykonanie modeli. Następnie rzeźby otrzymały nowy modelunek. W dalszej kolejności wykonano zaprawę, warstwę malarską oraz srebrzenie. Wykonano również mechanizm ruchu rąk oraz dzwonki, w które zostały wyposażone figury aniołów i diakonów. Do przeprowadzenia pozostaje trzeci etap prac, czyli rekonstrukcja pozostałych figur: 12 apostołów oraz 4 ewangelistów.

Nieustannie swoją opieką otacza zegar również pan Grzegorz Szychliński, którego wspierali panowie Mariusz Tomaka oraz śp. Sławomir Drożdżewicz. Pan Grzegorz dba o prawidłowe działanie mechanizmu, który wykonał wraz ze swoim zespołem. To dzięki tym osobom codziennie około godziny 12:00 możemy zobaczyć prezentację teatru figur.

Prace konserwatorskie zegara astronomicznego w latach 2019-2020 przeprowadziła konserwator dzieł sztuki dr Ewa Lisiak.

Prace zostały zrealizowane z dotacji Gminy Gminy Miasta Gdańska oraz ze środków własnych parafii.

Prace konserwatorskie i restauratorskie przy prospekcie organowym

Prospekt organowy zdobiący wnętrze kościoła Mariackiego pochodzi z kościoła św. Jana w Gdańsku. Organy te powstały w latach 1625-1629. Instrument wykonał mistrz Marten Friese. Składał się z instrumentu zasadniczego liczącego 10 rejestrów, pozytywu przedniego (14 rejestrów), frontального (5 rejestrów) i pedału (1 rejestr). Obudowę snycerską wykonali Andrzej Fischer, Krzysztof Bolez, Kasper Böniczman i Piotr Bringemann, a prace malarskie i złotnicze Dawid

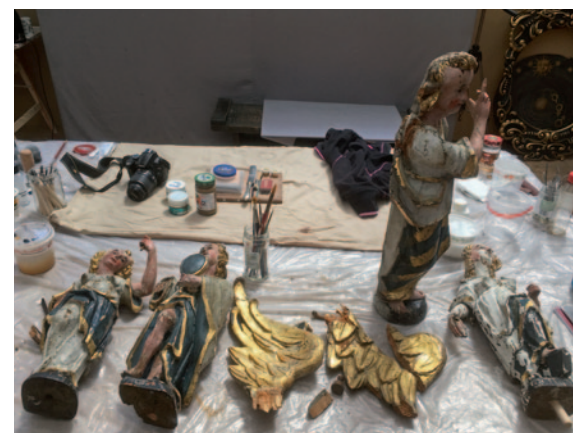
van den Block. W 1672 roku być może na skutek pożaru, który dotknął wieżę kościoła św. Jana odnowiono zewnętrzną obudowę organów. Renowacje zabytku były wykonywane również w 1737 roku oraz w 1823 roku. W latach 1745-46 Andrzej Hildebrandt rozbudował instrument o wieże basowe, ozdobione dekoracją późnobarokową. W czasie II wojny światowej organy zdemontowano i wywieziono do miejscowości Lichnowy i Kończewice.

Podsufitkę zdobi
14 *ośmio-*
kątnych tarcz
heraldycznych

Po wojnie trafiły do składnicy Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Oliwie. W 1971 roku przekazano je do Bazyliki Mariackiej, gdzie były przechowywane w Kaplicy Wszystkich Świętych. W 1978 roku zostały przekazane parafii mariackiej na własność. W tym czasie istniało przekonanie, że prospekt organowy wykonany przez J.H. Meissnera (z 2 poł. XVIII w.), który znajdował się w bazylice, uległ w większości zniszczeniu i nie ma szans na jego rekonstrukcję, dlatego postanowiono o zaadaptowaniu zabytku z kościoła św. Jana do wnętrza kościoła Mariackiego. W 1981 roku z inicjatywy dr. Otto Kulcke z Oberursel, w RFN powstał Komitet Odbudowy Organów Kościoła NMP w Gdańsku

(Orgelbauverein St. Marien – Danzig), do którego należeli byli mieszkańcy Gdańska. Dzięki współpracy polsko-niemieckiej, Gdańskiej Kurii Biskupiej, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Gdańsku, Proboszcza Bazyliki Mariackiej ks. infułata Stanisława Bogdanowicza oraz firmy organmistrzowskiej H. Hillebrand po pięciu latach zakończono wielkie przedsięwzięcie adaptacji organów do wnętrza kościoła mariackiego. Wykonano nową szafę główną, balustrady boczne, fragmenty architektury prospektu, instrument oraz przeprowadzono konserwację XVII wiecznych elementów snycerskich, które następnie wbudowano w zrekonstruowany prospekt.

Prospekt tworzą szafa główna, pozytyw przedni wraz z balustradą, podniebie empyry oraz herby znajdujące się nad przejściem z kruchty do nawy kościoła. Szafę główną zdobią rzeźby muzykujących aniołów. W rękach trzymają m.in. trąbki, liry, skrzypce. Na szczycie wieży środkowej znajduje się orzeł z gałązką oliwną w dziobie. Ptak ten symbolizuje pokój. Na zwieńczeniach pozytywu przedniego widoczni są aniołowie w otoczeniu personifikacji Miłosierdzia i Nadziei (szczyt środkowy), Wiary i Sprawiedliwości (szczyt południowy) oraz Mądrości i Męstwa (szczyt północny). Balustrada została ozdobiona starotestamentowymi

scenami z życia Tobiasza. Pomędzy scenami zostały umieszczone personifikacje cnót: czujność, mądrość, nadzieja, miłość, sprawiedliwość, roztropność, umiarkowanie, pobożność, łagodność i jedna niezidentyfikowana. Pod scenami, w dolnej partii znajduje się sześć kompozycji zawierających alegoryczne przedstawienie czterech pór roku i czterech żywiołów. Pod pozytywem przednim znajdują się jeszcze sceny przedstawiające koncert anielski (z prawej), króla Dawida grającego na harfie przed królem Saulem (pod wieżą centralną) oraz Dawida grającego na harfie w otoczeniu aniołków.

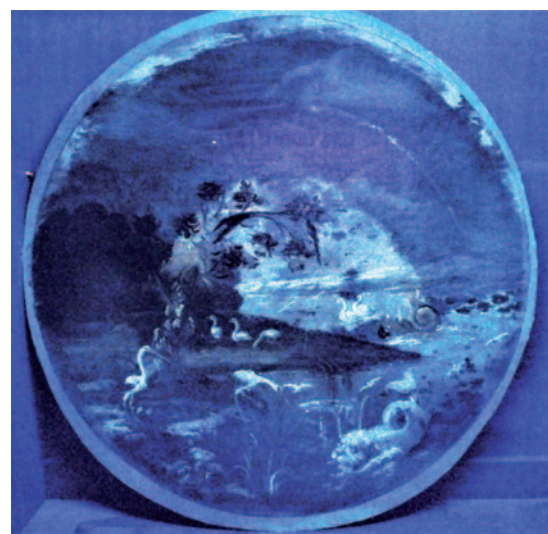
Pod emporą, u nasady ukośnej podsufitki podwieszono są trzy ozdobne kartusze, wewnątrz których umieszczone są sceny związane ze śmiercią św. Jana Chrzciciela. Podsufitkę zdobi 14 ośmiokątnych tarcz heraldycznych. W każdej anioł trzyma przed sobą tarczę z gmerkiem starszyny kościelnej z 1625 roku lub pustą tarczę przygotowaną pod znaki przyszłych pokoleń. Całość jest bogato zdobiona różnymi formami dekoracji: wolutami, szyszkami, ornamentem chrząstkowym, akantem, maskami.

Prace konserwatorskie zostały podzielone na dwa etapy. Pierwszy obejmował prace przy elementach konstrukcyjnych i snycerskich szafy głównej. Drugi prace przy pozytywie przednim, przedpiersiach balustrad oraz podniebiu.

Stan obiektu był zły. Podczas prac prowadzonych 35 lat temu nie wykonano impregnacji drewna. Stolarka była bardzo osłabiona, szczególnie przez działalność owadów. Prospekt miał wiele ubytków, mniejszych i większych. Niektóre miejsca były pozbawione opracowania pozłotniczego, w innych złoto było już mocno poprzecierane. Retu-

sze były pociemniałe i wymagały korekty. Całość pokrywała gruba warstwa kurzu i brudu, który oszpecał XVII wieczne dzieło. W latach 80. do wykonania płycin wykorzystano deski, które przez sfazowane krawędzie przypominały boazerię. Elementy te wymagały korekty. Należało również skorygować partie błękitne. Poprzednio wykorzystano błękit pruski, który odbiegał od oryginału nie tylko barwą, lecz także techniką wykonania. Badania wykazały, że pierwotnie zastosowano błękit kobaltowy-smaltę, wykonaną w technice temperowej.

W ramach prac cały zabytek oczyszczono z luźnych i utrwalonych zabrudzeń powierzchniowych. Wykonano impregnację poważnie uszkodzonych przez owady elementów snycerskich. Najbardziej zniszczone były gzymсы wież puszczalkowych i płaszczyzny międzywieżowe, konsole na hełmach wież, deski konstrukcyjne latarni oraz rzeźby z wież. Wykonano również profilaktyczną dezynsekcję wszystkich elementów drewnianych. Uzupełniono brakujące fragmenty elementów snycerskich (rzeźb i ornamentów), opracowanie pozłotnicze oraz ubytki warstwy malarskiej.

Szczeliny między deskami płycin ścian bocznych szafy głównej wypełniono i wyrównano do poziomu powierzchni płyciny. Usunięto błękitne monochromie i mazerunki pokrywające szafę główną, podniebie oraz balustrady boczne (również wykonane podczas ostatnich prac), które następnie ponownie zrekonstruowano. Podczas wykonywania prac przy obrazach z przedstawieniami stworzenia świata z Księgi Rodzaju, wykonano badania i zdjęcia w promieniach Rtg. Na ich podstawie stwierdzono obecność dwóch warstw historycznych. Pierwsza pochodziła prawdopodobnie z okresu budowy prospektu. Jej częścią były ozdobne banderole pisane frakturą. Druga warstwa, którą wykonano prawdopodobnie w XVIII

wieku zachowała się wraz z banderolami do lat 80. Wówczas zdecydowano, że inskrypcje należy zamalować ze względu na to, że były napisane w języku niemieckim. Po latach podjęto decyzję o ich ponownym odsłonięciu. Przywrócono w ten sposób ich wartość artystyczną i wymowę ideową.

Prace konserwatorskie zrealizowano w latach 2019-2020. Oba etapy przeprowadził zespół konserwatorów pod kierownictwem Krzysztofa Owsianego (firma Konserwacja i Restauracja Dziel Sztuki mgr Krzysztof Owsiany).

Prace zostały zrealizowane z dotacji Gminy Gminy Miasta Gdańska oraz ze środków własnych parafii.

Prace konserwatorskie przy kopii obrazu „Sąd Ostateczny” Hansa Memlinga

Hans Memling, „Sąd Ostateczny”. Na zdjęciu widoczny jest oryginał znajdujący się w Muzeum Narodowym w Gdańsku.

Kopia obrazu „Sąd Ostateczny” została wykonana w XIX w. Oryginalny tryptyk to dzieło artysty niemieckiego pochodzenia Hansa Memlinga. Namalował je w Brugii w latach 1467-1471 na zamówienie Angelo di Jacopo Tani, kierownika brugejskiej filii banku Medyceuszów. Tryptyk był przeznaczony do opactwa Badi Fiesola koło Florencji. Do Gdańska trafił jako łup wojenny. W 1473 r. gdański kaper Paul Beneke dowodzący karawelą „Peter von Danzig” zdobył galerę św. Mateusza / św. Andrzeja, na której pokładzie transportowany był tryptyk. Postanowiono go przekazać do Kościoła Mariackiego. Dzieło próbowali pozyskać cesarz Rudolf II z dynastii Habsburgów oraz car Rosji Piotr I,

który chciał, aby je oddać w ramach kontrybucji. Ołtarz opuścił Gdańsk dopiero w 1807 roku po zdobyciu Gdańska przez wojska napoleońskie. Był prezentowany w Luwrze, następnie w 1815 roku przewieziono go do Berlina. Do Gdańska wrócił dwa lata później. Pod koniec II wojny światowej został wywieziony do Niemiec, skąd trafił do Ermitażu (St. Petersburg). Zwrócono go w 1956 roku. Od tego czasu jest przechowywany w Muzeum Narodowym w Gdańsku.

Tryptyk przedstawia wizję Sądu Ostatecznego. W centrum znajdują się Chrystus, Maria, św. Jan Chrzciciel, 12 apostołów i aniołowie z narzędziami męki Pańskiej.

kopia (...)
została
wykonana w
XIX w.

Pod nimi św. Archanioł Michał waży dusze. Na prawo od niego stoją zbawieni, którzy podążają w stronę św. Piotra i aniołów do bram świątyni symbolizującej raj. Po lewej ukazano potępionych w piekielnych czeluściach.

Kopia i oryginał różnią się od siebie. Kopia jest obrazem, jest mniejsza i wykonana w technice olejnej na płótnie. Dzieło oryginalne zostało wykonane na deskach dębowych w technice mieszanej (temperowo-olejnej) i ma formę ołtarza - posiada ruchome skrzydła, na których rewersach zostali namalowani Angelo Tani i jego żona Caterina Tanagli. Para klęczy na tle posągów Marii z Dzieciątkiem i św. Archanioła Michała. Obraz wymagał przeprowadzenia profilaktycznej konserwacji. Przez upływ czasu utracił swoje walory estetyczne. W przeszłości na masę woskowo-żywiczną zdublowano jego trzy podobrazia. Na licu widoczne były pozostałości masy (w postaci żółtych plam). Poprzednio wykonano także zbyt szerokie retusze, które miejscami

zachodziły na warstwę malarską. Były również pociemniałe i matowe. Lico było przez to niejednolite, plamiaste. Cała powierzchnia była zabrudzona, co znacznie pogarszało odbiór dzieła.

O poddaniu kopii zabiegom konserwatorskim zdecydowano w 2020 roku. Prace wykonał zespół konserwatorski pod kierownictwem Krzysztofa Owsianego (firma Konserwacja i Restauracja Dzieł Sztuki mgr Krzysztof Owsiany). W pierwszej kolejności obraz oczyszczono z zabrudzeń powierzchniowych. Następnie usunięto resztki masy woskowo-żywicznej oraz retusze, które potem skorygowano. Wyrównano połysk lica i zabezpieczono powierzchnię. Zabiegom poddano również ramę obrazu. Jest pokryta folią złotopodobną, która w wielu miejscach była przetarta. Ramę oczyszczono i uzupełniono ubytki złocenia.

Prace zostały zrealizowane ze środków własnych parafii.

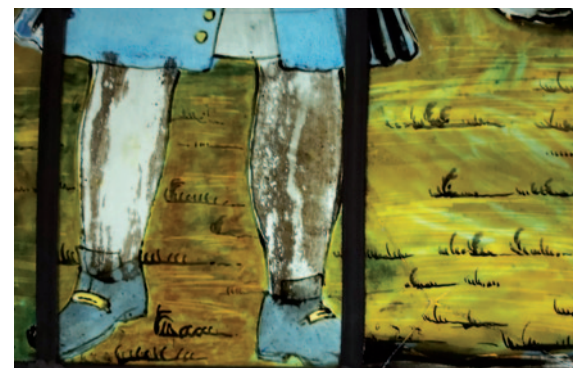
Prace konserwatorsko- renowacyjne witraża z kaplicy św. Erazma

Witraż znajdował się na ścianie zachodniej kaplicy. Pochodzi z I połowy XVIII wieku (prawdopodobnie z 1737 roku). Jest osadzony w drewnianej ramie, składa się 6 kwater zbudowanych z prostokątnych szybek wykonanych z różnych rodzajów szkła. Został wykonany techniką tradycyjną - szkła połączono ołowianymi profilami, spajanymi cyną.

Kompozycja przedstawia scenę strzelania do kura. W dolnej części widoczni są dwaj mężczyźni w mundurach trzymający kusze. Jeden z nich celuje w stronę kura znajdującego się na wysokim słupie. Obok kura widoczna jest strzała, która utknęła w jego ciele oraz druga, przelatująca obok. Ponad zwierzęciem znajduje się inskrypcja napisana antyką:

Kapelle gehört denen eltesten der Bogenschützen, St. Erasmi, im breiten Thor, która po przetłumaczeniu brzmi: Kaplica należy do jednego z najstarszych Bractw Strzeleckich – Bractwa św. Erazma przy Bramie Szerokiej. Pod ptakiem widnieje jeszcze napis Elter Leute, czyli Starsi członkowie, którzy zostali następnie wymienieni z imienia i nazwiska: Beniam(in) Ienner, Ioh(ann) Gotel(ieb?) Hinzt, Emanuel Börner, Caspar Kahle, Heinr(ich) Baumann, Zachar(ias) Becker, Martin Haselau, Martin Pich. Niżej, pod konstrukcją strzelnicy i mężczyznami została umieszczona jeszcze jedna inskrypcja pisana gotykiem z antykwą: Die werffung viele BOMBEN und dero starkes Krachen, Veruhrsacht dan mann [dieses] neum ust lassen

machen, w języku polskim brzmiąca: Zrzućcie wiele bomb i ich ogromny trzask powoduje, że na nowo musiano zlecić wykonanie [tego].

Stan witraża był zły. Szkło w wielu miejscach było popękane. Występowały również jego braki oraz liczne prześwity spowodowane rozłożeniem. Siatka ołowiana była bardzo miękka, utleniona i popękana. Przez kurz i zabrudzenia kolorowa scena nie była w ogóle widoczna. Drewniana rama, wykonana prawdopodobnie po wojnie, również była w złym stanie. Drewno było już znacznie osłabione.

Konserwację witraża wykonała firma Pracownia Artystyczna Burzyńscy z Malborka z pomocą

MARTINHASLAU

CASPARKAHLE

dra. Grzegorza Kotłowskiego, który przetłumaczył treść inskrypcji. W ramach prac wyjęte z ołowiu szkła oczyszczono z zabrudzeń i następnie sklejono popękane fragmenty. Niektóre z elementów były osadzone w niewłaściwych miejscach. Wskazywały na to detale znajdujące się na poszczególnych szklach, np. układ czarnych linii. Szkła te uporządkowano w najlepszy możliwy sposób. Ustalono, że w witrażu brakuje szkieł, o czym świadczy nadal nie w pełni dopasowany ciąg czarnych linii biegnących od szczytu słupa. Na podstawie sąsiednich szkieł oraz analizy ikonograficznej zrekonstruowano brakujące partie. Odtworzono m.in. kapelusz, tułów i nogi strzelca w niebieskim mundurze, dolną część strzelnicy i wzniesienia, fragmenty słupa, a także fragmenty inskrypcji. Całość złożono w nowe profile ołowiane, analogiczne do pierwotnych i osadzano w nowej ramie.

Prace zostały zrealizowane ze środków własnych parafii.

Baptysterium

Kopia chrzcielnicy została wykonana w 2019 roku. Dziękujemy donatorom: Andrzejowi Zwara, Markowi Głuchowskiemu i Bogdanowi Górskiemu.

Zakrystia

Zakrystia po pracach konserwatorskich wykonanych w latach 2017-2018. Meble wykonał Zakład Stolarski Marian Ranachowski.

Prace zostały zrealizowane ze środków własnych parafii.

Po prawej: Kaplica Miłosierdzia (św. Rajnolda) po remoncie, który wykonano w 2016 roku. W kaplicy znajduje się Krypta Kapłanów Gdańskich.

Prace zostały zrealizowane ze środków własnych parafii.

Kaplica Miłosierdzia

Powrót gotyckiego ołtarza do kościoła Mariackiego

Staraniem ks. proboszcza Ireneusza Bradtke oraz wielu osób do kościoła Mariackiego wrócił na stałe ołtarz Trójcy Św. Bractwa św. Jerzego oraz predella. Porozumienie zostało zawarte z Unią Kościołów Ewangelickich w Niemczech.

W czasie II wojny św. zabytki zostały wywiezione z kościoła Mariackiego. Odnalazły się z Berlinie. Obraz znajdował się w Gemäldegalerie, natomiast predella w kościele św. Jana w dzielnicy Berlin – Tiergarten. W dniu 1 marca 2020 r. w kościele św. Jana odbyło się uroczyste nabożeństwo związane z przekazaniem dzieł do kościoła Mariackiego. Obiekty powróciły do bazyliki w dniu 16 marca 2020 r.

Wyróżnienia:

Przedsiębiorstwo Ogólnobudowlane i Konserwacji Zabytków Spółka Jawna Krzysztof Osuchowski Alicja Babik zostało laureatem VII edycji konkursu „**Pochwal się dachem**” w kategorii Renowacje za kapitalny remont dachu kościoła Mariackiej.

Nagroda Miasta Gdańska „**Splendor Gedanensis**” w Dziedzinie Kultury za rok 2020 została przyznana Proboszczowi ks. prałatowi Ireneuszowi Bradtke za rewitalizację i ochronę dziedzictwa kulturowego Bazyliki Mariackiej w Gdańsku.

Pani Ewa Lisiak, konserwator dzieł sztuki 16 lutego 2021 roku na Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie obroniła pracę doktorską pt. „**Problematyka technologiczno-konserwatorska Grupy św. Jerzego (ok. 1420) - rekonstrukcja polichromii metodą mas mikrosferowych**”. Praca ta została napisana w oparciu o prace konserwatorskie przeprowadzone w kościele Mariackim.

Staraniem Towarzystwa Przyjaciół Bazyliki Mariackiej został wydany album „Bazylika Mariacka. Korona Gdańska”. Szczególne podziękowania składamy panom Krzysztofowi Zwara oraz Wiktorowi Hajdukowi.

Zdjęcie z dnia promocji albumu, 16 sierpnia 2018 roku.

Partnerzy prac konserwatorskich:

Unia Europejska
Europejski Fundusz
Rozwoju Regionalnego

**Ministerstwo
Kultury
Dziedzictwa
Narodowego
i Sportu.**

**SAMORZĄD
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO**

PRO
basilica
gedanensis

Autor tekstu:

Agnieszka Kołodziejczyk we współpracy z Moniką Kasprzak, Ewą Lisiak, Krzysztofem Owsianym, Anną Wąsowską-Owsiany oraz Tomaszem Celewiczem.

Zdjęcia:

Tomasz Celewicz, ks. Tomasz Frymark, Alina Krzemińska-Kin, Agnieszka Kołodziejczyk, Konserwacja i Restauracja Dzieł Sztuki mgr Krzysztof Owsiany, Dariusz Kula, Ewa Lisiak, Maria Potz Mosaicon Sp. z o.o., Pracownia Artystyczna Burzyńscy, PM-Witraż s.c., Przedsiębiorstwo Ogólnobudowlane i Konserwacji Zabytków Krzysztof Osuchowski Alicja Babik S.J., Jarosław Zulewski, zbiory parafii pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Gdańsku.

Zdjęcia archiwalne:

Zbiory Muzeum Gdańska

Opracowanie graficzne:

Jarosław Bujny / bujny.com

Korekta:

Anna Brych

Opracowano w oparciu o projekty budowlane, programy prac konserwatorskich, sprawozdania z prac oraz dokumentację powykonawczą znajdującą się w archiwum parafii pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny oraz:

Gawlicki M., Kościół Mariacki w latach 1945-1955 [w:] Kościół Mariacki w Gdańsku. Architektura, Gdańsk 2017, s. 63 -85.

Jażdżewski T., Piwek A., Zegary słoneczne kościoła pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Gdańsku [w:] Architectus 4(56), 2018, s. 3-12.

Kurczalska D., Kapuściński A., Analiza statyczno-wytrzymałościowa stalowych więzów dachowych Bazyliki Mariackiej w Gdańsku, Gdańsk/Gdynia 2015.

Samól P., Kasprzak M., Relikty piwnicy z XVI w. przy kościele Wniebowzięcia NMP w Gdańsku [w:] Architectus 3(55), 2018, s.15-26.
https://www.gedanopedia.pl/gdansk/?title=KULCKE_OTTO

Parafia Rzymskokatolicka pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Gdańsku

ul. Podkramarska 5, 80-834 Gdańsk

www.bazylikamariacka.gdansk.pl

Wydawnictwo Drukarnia WL

Wydanie 1

ISBN 978-83-952045-1-7

